

Weldadigheids-ontginningen kernkwaliteit Hunebedden vrijetijdsconsument
erfgoedthema historisch Veenhuizen
Volkverhalen economische gebied cultureel Prehistorie volkscultuur
streek eigen Toeristisch Water saken Segmentatie DNA erfgoed Heide Veengebieden
Westerbork Beekdalen keuzes Noordelijk Hondsrug Mooi Drents Kamp strategische
laagveengebied straf plateau Essen ongelof Kanalen Dementen Atelier IJstijden
Turf geloof Heidevelden hoofdstad Benuttingsanalyse potentie producten
hoogveen Randveen Drenthe oorlog Archeologische Vestingstad
mysteries archeologie marketingconcept werkatelier
Middelen eeuwen vestingwerken vermarkting Doelgroepen Laagveen
Stuifzandgebieden Historische Stuwwallengebied

1465 – BENUTTINGSANALYSE MOOI DRENTHE

<i>The ReCollective</i>	Project 1465
<i>Rapportnr</i>	<i>TML189</i>
<i>Versie</i>	<i>0.4</i>
<i>Datum</i>	<i>13-01-2011</i>
<i>Contactpersoon</i>	<i>Thessa Fonds</i>

The Missing Link Pelmolenlaan 12-14 3447 GW Woerden

Telefoon	+ 31 (0)348 – 437786
Fax	+ 31 (0)348 – 437789
e-mail	info@the-missinglink.nl

Controle	Naam	Datum
Auteur	T. Fonds	08-10-2010
Wijzigingen	T. Fonds	01-01-2011
Geautoriseerd	J. Bos	07-01-2011
Opdrachtgever	E. van der laan	11-01-2011
Wijzigingen	T. Fonds	13-01-2011
Geautoriseerd		

Inhoud

Samenvatting

1	Inleiding	6
1.1	Aanleiding	6
1.2	Doelstelling en methodiek benuttingsanalyse	6
2	Benoemen	10
2.1	Omschrijving erfgoed	10
2.1.1	Inleiding	10
2.1.2	Landschap	10
2.1.3	Collectie	13
2.1.4	Verhaalpersonages	14
2.1.5	Samenhang	15
2.2	Provinciale visie	16
2.3	Macrotrends	21
2.4	Conclusie	23
3	Benutten	24
3.1	Doelgroepen	24
3.1.1	Segmentatie	24
3.1.2	Toeristisch profiel	25
3.1.3	De traditionele en moderne burgerij	26
3.1.4	Erfgoedpresentatie	27
3.2	Economisch potentieel	27
3.2.1	Marktomvang eigen inwoners	28
3.2.2	Marktomvang verblijfstoeristen	29
3.3	Erfgoedconcepten	30
4	Borgen	34
4.1	Drents DNA: borgen van identiteit	34
4.2	Deelgebieden	35
4.2.1	Het Geopark	37
4.2.2	De Maakbare Tuin	38
4.2.3	De Verdedigingshof	40
4.2.4	Het Boerenveld	42
4.3	Aanbevelingen	44

Samenvatting

Atelier Mooi Drenthe heeft The Missing Link opdracht gegeven om inzicht te geven in de kansen die erfgoed biedt en de economische meerwaarde ervan in cijfers uit te drukken. Om deze meerwaarde echter ook daadwerkelijk te bewerkstelligen, zal een toeristisch concept moeten worden ingezet.

De provincie Drenthe heeft met al haar erfgoed een prachtige troef in handen om het bezoek aan de regio een enorme boost te geven. Het Drents erfgoed en alle daarbij horende historische relictten en verhalen zijn echter niet allemaal even zichtbaar en beleefbaar. Erfenissen uit het verleden kunnen echter zodanig worden vertaald dat we ons eraan kunnen spiegelen en ermee kunnen identificeren. Het is echter vaak onduidelijk hoe dat het best opgepakt kan worden. The Missing Link heeft om die reden een benuttingsanalyse opgesteld voor Atelier Mooi Drenthe. De benuttingsanalyse reikt een kader aan, dat u in staat stelt strategische keuzes te maken op het gebied van de toeristische 'uitnutting' van het erfgoed.

In de analyse zijn de volgende 'waarden' aan elkaar getoetst:

- De waarden van het **Erfgoed**
- De beleidsmatige en politieke speerpunten van de regio (**Visie**)
- De wensen van dag- en verblijfstoeristen (**Doelgroep**)¹

Daar waar de drie waarden samenkomen (**Benutting**), liggen de kansen voor het 'uitnutten' van het Drents Erfgoed. Deze aanpak wordt vertaald naar een strategie waarop ingezet kan worden bij verdere ontwikkelingen. De regio kan met haar erfgoed toegevoegde waarde creëren, als vooraf vanuit een overkoepelend idee strategische keuzes worden gemaakt voor doelgroepsegmentatie, programma, stedenbouwkundige invulling en marketing. Het is beginnen met het eindbeeld in gedachten.

Erfgoed heeft een belangrijke maatschappelijke waarde. De eigenheid die het uitstraalt en de duidelijke link met de cultuur(historie) van de streek of het gebied zorgen voor een gevoel van burger trots en sociale cohesie. Het beleven van erfgoed zorgt daarnaast voor sociale samenhang tussen de bevolking.

Erfgoed is echter ook een belangrijke trekker voor bezoekers van buitenaf. Deze bezoekers van buitenaf zijn op zoek naar een leuke manier om hun vrije tijd door te brengen en kunnen daarvoor naar het erfgoed in Drenthe getrokken worden.

¹ m.b.v. de Socioconsult-methode van Motivation

Deze bezoekers zorgen voor een interessante economische impuls door de directe en indirecte bestedingen die gedaan worden tijdens een dagtocht. Het erfgoed is daarmee ook van economisch belang voor de regio's binnen Drenthe.

De analyse toont dat er in Drenthe relatief veel 50-plussers wonen. Dit is de belangrijkste doelgroep voor culturele activiteiten, waaronder de beleving van erfgoed valt. De reisbereidheid voor deze culturele activiteiten is echter groot, wat maakt dat er een bepaalde mate van concurrentie verwacht kan worden van de aangrenzende provincies. Voor Drenthe ligt daarom de uitdaging om zoveel mogelijk van het potentieel onder de eigen inwoners in de provincie te houden. Het is wel van belang is dat er voldoende bestedingsdoelen zijn om het potentieel zoveel mogelijk te kunnen verzilveren. De recreatieve producten moeten worden afgestemd op de doelgroep; de traditionele en moderne burgerij.

Met dit in het achterhoofd zijn strategische keuzes voor de erfgoedprofilering gemaakt. De leden van de Werkgroep Landschap, Aardkunde, Archeologie en Cultuurhistorie - LAAC (medewerkers van de Provincie Drenthe, Drents Plateau, CBK Drenthe en Geopark de Hondsrug) hebben hierover meegedacht. Er zijn vier geografische erfgoedconcepten ontwikkeld. Het Geopark is hierbij als gegeven eenheid gehanteerd. Hier staan natuurbeleving en archeologische, alsmede aardkundige monumenten centraal. In westelijk Drenthe manifesteert het DNA zich als 'de maakbare tuin'. Het ontginningsverhaal, de turfkanalen en de maatschappij van weldadigheid liggen hier aan te oppervlak. In het zuidelijk deel vinden we 'de verdedigingshof', waar het erfgoed over oorlog, strijd, vrienden en vijanden een centrale rol speelt. Vestingstad Coevorden, Kamp Westerbork en het verhaal over de slag bij Ane vallen hieronder. Op deze manier ontstaat een driehoek, waarbij het middel wordt aangeduid als 'het boerenveld'. Het boerenveld vertelt het verhaal van de esdorpen en celtic fields, gemeenschapszin en het eenvoudige boerenleven.

Voor alle concepten zijn voorbeeldprojecten beschreven. Het is echter zaak deze benuttingsanalyse verder uit te werken in werksessies met gemeenten en/of handreikingen die gebruikt kunnen worden bij inrichtingsvraagstukken.

Benuttingsanalyse Mooi Drenthe, januari 2011

1 Inleiding

1.1 AANLEIDING

Atelier Mooi Drenthe heeft aan The Missing Link gevraagd om een benuttingsanalyse op te stellen. Het Atelier is een werkplaats voor de provincie Drenthe, gemeentes, waterschappen en maatschappelijke organisaties in Drenthe, die samenwerken aan ruimtelijke kwaliteit. De doelstellingen van Atelier Mooi Drenthe zijn het benoemen, benutten en borgen van de ruimtelijke kwaliteit in Drenthe, waarbij het ontwikkelen van een gezamenlijke ambitie, gebiedsgericht denken en doen en een gezamenlijke aanpak van ruimtelijke kwaliteit belangrijke aspecten zijn.

Met de benuttingsanalyse wil Atelier Mooi Drenthe de aardkundige, archeologische en cultuurhistorische waarden van het Drentse landschap borgen in het planproces van lopende en nieuwe projecten. Zij wil daarbij een ontwikkelimpuls bieden aan diverse doelgroepen en initiatiefnemers binnen de ruimtelijke (regionale) ontwikkeling van het Drentse landschap.

Deze benuttingsanalyse brengt het cultuurlandschappelijke en historische potentieel van Drenthe overzichtelijk in beeld en analyseert de doelgroepen en hun wensen. Tevens wordt het rendement getoond dat dit potentieel kan opleveren voor de diverse doelgroepen en hun projecten. Voorbeelden geven inzicht in het proces dat initiatiefnemers moeten doorlopen om het culturele kapitaal optimaal in te zetten.

1.2 DOELSTELLING EN METHODIEK BENUTTINGSANALYSE

Het succes van een landschap ligt in handen van de gebruikers van dit landschap. Bezoekers en gebruikers (zoals bewoners en ondernemers) kiezen er wel of juist niet voor een gebied te bezoeken, er te wonen, er te recreëren of zich er te vestigen als bedrijf. Daarom gaat het bij succesvolle projecten om vooruitzien en beginnen bij het eind: de gebruikers van elke projectlocatie. De huidige schaalvergroting en mondialisering hebben tot gevolg dat de unieke herkenbaarheid van een omgeving tot een belangrijk onderwerp is geworden voor de gebruikers van de ruimte. Mensen willen (weer) bij een ruimte horen en door

Benuttingsanalyse Mooi Drenthe, januari 2011

een ruimte geïnspireerd worden. Hiertoe is het nodig om de unieke kernmerken van een plek zichtbaar te maken: de 'genius loci' ofwel de specifieke historische code van de plek. De historie en identiteit van een plek geven de aanknopingspunten voor de toekomstige ontwikkelingen.

Atelier Mooi Drenthe wil een platform bieden aan initiatiefnemers in de ruimte, erfgoed, leisure en educatie om gebruik te maken van de unieke identiteit van het Drentse landschap. De benuttingsanalyse toont hoe dat in z'n werk gaat en welke strategie hiervoor gehanteerd kan worden. Binnen de benuttingsanalyse worden drie fasen onderscheiden, die hieronder worden toegelicht.

• Fase 1: Benoemen

In hoofdstuk 2 stellen we de gezamenlijke waarden van het Drentse erfgoed en het Drentse landschap vast. Het vaststellen van deze waarden gaat volgens een specifieke methodiek die uit drie stappen bestaat. Wij inventariseren en combineren:

- 1) de waarden van het erfgoed;
- 2) de (politieke) aspiraties en visie van de regio Drenthe;
- 3) de waarden en wensen van de doelgroep(en)/ gebruikers.

Door te beginnen met de inventarisatie van aanwezige waarden, krijgen we een beeld van wat er mogelijk is en waar de wensen liggen. Naast een inventarisatie van het aanwezige erfgoed worden ook visies en middelen van de opdrachtgever meegenomen in de analyse. Aangezien benutting en beleving van erfgoed het uiteindelijke doel vormen, worden in hoofdstuk 3 via waardenonderzoek doelgroepen benoemd. Het is van belang de beleving van het erfgoed dusdanig vorm te geven dat zij bij de belevingswereld van de doelgroep aansluit.

Atelier Mooi Drenthe heeft in feite te maken met twee soorten gebruikers: de verschillende instanties die aangesloten zijn bij Atelier Mooi Drenthe en de eindgebruikers (bewoners, bezoekers en gebruikers, bijvoorbeeld ondernemers). In de benuttingsanalyse staan de eindgebruikers centraal. Deze worden onderverdeeld in dag- en verblijfstoeristen.

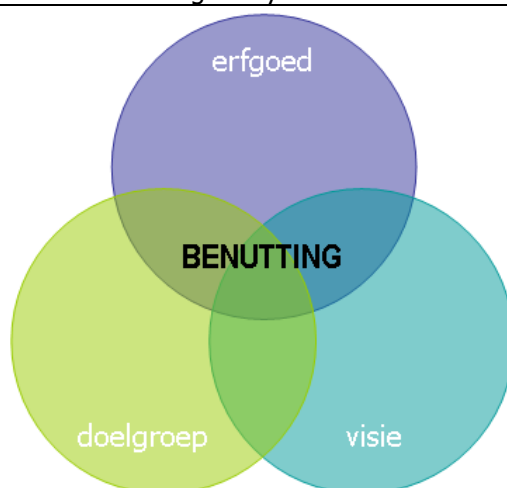
De benuttingsanalyse geeft de instanties die aangesloten zijn bij Atelier Mooi Drenthe een idee hoe zij het erfgoed zo kunnen inzetten dat het tot waardevermeerdering en draagvlak leidt. De benuttingsanalyse vormt een gedegen onderlegger van de keuzes die in projecten gemaakt moeten worden. Eventueel kan in een vervolg op de benuttingsanalyse een handleiding of computerinterface worden ontwikkeld, zodat het gebruik van het Drentse erfgoed bij de implementatie van nieuwe plannen en initiatieven nog gemakkelijker en vanzelfsprekender en gemakkelijker wordt. Ook kan de benuttingsanalyse worden uitgewerkt in deelrapportages voor gemeenten.

Benuttingsanalyse Mooi Drenthe, januari 2011

De eindgebruikers van het erfgoed – denk daarbij aan dag- en verblijfstoeristen - onderscheiden zich in karakter, leefstijl en levensopvatting. Alleen door bij de doelgroep aan te sluiten, kan de provincie haar historische identiteit te gelde maken. Dat is de reden dat de doelgroepen en hun kijk op erfgoed worden geanalyseerd in de benuttingsanalyse. Onderstaande figuur geeft de methode weer.

Figuur 1 Methodiek benuttingsanalyse

• **Fase 2: Benutten**

In hoofdstuk 3 maken wij voor u inzichtelijk op welke doelgroep Drenthe zich met haar erfgoed zou moeten richten. Daarnaast wordt de economische potentie van het erfgoed geanalyseerd. De potentie is voornamelijk afgeleid van de consumenten-bestedingen die door Leisure Result zijn geanalyseerd. De gehele marktanalyse staat in de bijlage. De vermarkting van het economisch potentieel en de strategische keuzes die hiervoor moeten worden gemaakt, staan centraal in dit hoofdstuk.

• **Fase 3: Borgen**

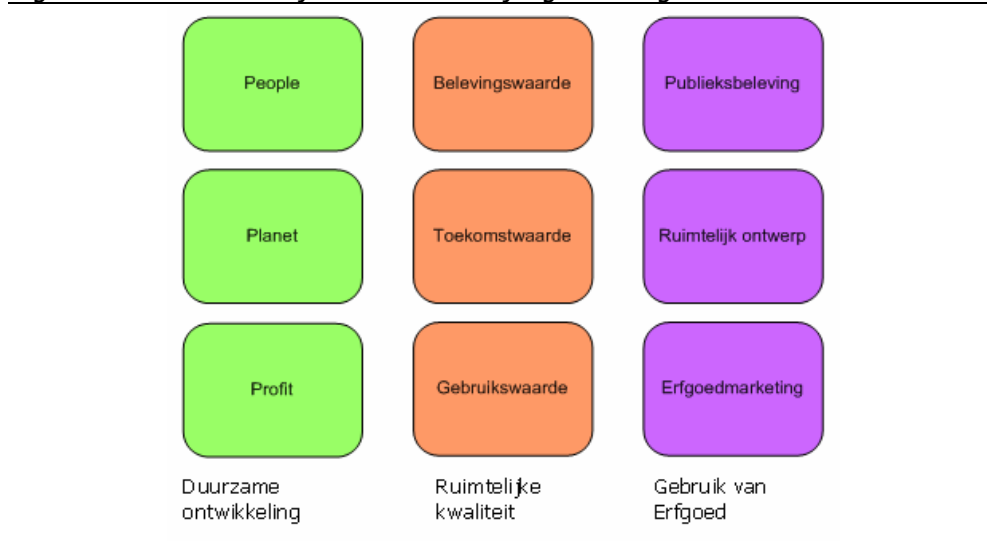
In een werksessie met de werkgroep LAAC is het Drents DNA, gebaseerd op het aanwezige cultuurhistorisch erfgoed, vast gesteld. Het Drentse DNA is intern bepaald; opgebouwd uit de Drentse erfgoedwaarden. Om het Drentse verhaal te borgen en het erfgoedpotentieel te benutten, is het zaak dat Drenthe zich met een samenhangend verhaal positioneert. Deze positionering is in hoofdstuk 4 verder uitgewerkt, waarbij ruimtelijke kwaliteit als uitgangspunt is genomen. Dat betekent dat de voorstellen die uitgewerkt zijn, in de context van figuur 2 opgesteld worden.

Benuttingsanalyse Mooi Drenthe, januari 2011

Deze benuttingsanalyse vormt de basis van alle ruimtelijke, educatieve en toeristische plannen in de regio. Zodra initiatiefnemers bij Atelier Mooi Drenthe advies en informatie inwinnen voor hun projecten zullen zij met u in staat zijn om te bepalen welke gebruikerstypen het best ingezet kunnen worden en op welke manier zij het grootste economische en maatschappelijke rendement opleveren. Dit alles binnen een duurzame setting, aangezien de trends voor de toekomst zijn meegenomen.

Figuur 2 Ruimtelijke kwaliteit als rijtuig voor erfgoed

2 Benoemen

2.1 OMSCHRIJVING ERFGOED

2.1.1 INLEIDING

Het Drentse erfgoed is niet centraal en overzichtelijk ontsloten. Derhalve is er ook geen overzicht van wat er nu daadwerkelijk belangrijk en interessant is binnen de provincie. Het is echter noodzakelijk om de Drentse ankerpunten goed in het visier te hebben alvorens te kunnen kiezen wat als identiteitsversterker van het landschap kan fungeren. De nadruk dient gelegd te worden op de culturele en landschappelijke eigenheid van Drenthe en het feit dat deze af te lezen moet zijn aan de ruimtelijke inrichting.

Aardkunde
Archeologie
Cultuurhistorie
Erfgoed

Wij spreken niet van cultuurhistorie maar van erfgoed. Erfgoed vatten wij daarbij op als geïnterpreteerd verleden. Dat betekent dat niet alleen archeologie, aardkundige en gebouwde monumenten en objecten maar ook landschappen, verhalen en creaties met een historische saus behoren tot het erfgoed.

2.1.2 LANDSCHAP

Reliëf

Hondsrug

Als we aan Drenthe denken, dan denken we aan natuur; de heidevelden, uitgestrekte bossen en het stroomdallandschap. Drenthe bestond oorspronkelijk uit een zandige heuvelrug, de Hondsrug, met daaromheen woeste heidevelden en veenmoerassen. De hoge gronden van de Hondsrug (ook wel het 'oude Drenthe' genoemd) werden al vroeg bewoond. Hier ontstonden vanaf de 9e eeuw de voor Drenthe zo kenmerkende es- en brinkdorpen. Ze zijn nog altijd goed te herkennen; oude boerderijen rond een met bomen begroeide brink en kronkelende weggetjes die leiden naar de akkers (essen). De beekdalen werden gebruikt als hooiland en op de uitgestrekte heidevelden graasde het vee.

Esdorpen
Brinkdorpen

Eén van de weinige gave voorbeelden van een esdorpenlandschap is te vinden in het stroomgebied van de Drentsche Aa, ten noordoosten van Assen. Dit vrij unieke gebied is daarom (als enige cultuurlandschap) aangewezen als nationaal landschapspark: het Nationaal beek- en esdorpenlandschap Drentsche Aa.

Benuttingsanalyse Mooi Drenthe, januari 2011

Turf

Aan de oostzijde van de Hondsrug zorgde het 'bruine goud' oftewel turf honderd jaar lang voor een koortsachtige activiteit. De lager gelegen delen langs de grenzen van de provincie vormen de veengronden, die vanaf de Middeleeuwen tot halverwege de 20e eeuw geleidelijk aan zijn ontgonnen voor de turfwinning. De grote veenmoerassen werden door kanalen en wijken ontwaterd, het veen werd afgegraven en daaruit werd turf afgestoken. Het turf werd naar elders vervoerd om als brandstof te dienen. In het vruchtbare en goed ontwaterde landbouwgebied dat hierdoor ontstond vestigden zich vervolgens veel boeren, die vaak van buiten de provincie kwamen.

Kanalen

Veengebieden Veenkoloniën Lintbebouwing

Het landschap in de veengebieden wordt gekenmerkt door rechte lijnen met veel sloten, wijken en kanalen. Er is veel lintbebouwing te vinden. Plaatsnamen bevatten vaak woorden die verwijzen naar het (vroegere) landschap of de ligging, zoals veen, peel, moer, veld, wold, beek, kanaal, wijk, sloot en mond, of met nieuw naar de kolonisatie. De oudste veendorpen zijn de randveenontginningen Ruinerwold, Roderwolde en Schoonebeek, die dateren uit de Middeleeuwen. Het jongste ontginningsdorp van Drenthe is Witteveen, dat werd gesticht in 1926.

Bosgebieden Heidevelden Stuifzandgebieden

De twee nationale parken, Het Dwingelderveld en het Drents Friese Wold bepalen voor een groot gedeelte de hoge natuurwaarde van deze streek. De natuur bestaat uit grote bosgebieden, eindeloze heidevelden, verborgen vennetjes, steeds veranderende stuifzandgebieden en veen. Door de grootte en de bijzondere flora en fauna zijn dit unieke gebieden met internationale erkenning. Ten noorden van de plaatsen Roden, Peize, Eelde/ Paterswolde en Zuidlaren komen we door het meest waterrijke deel van Drenthe. Daar bevinden zich het Leekstermeer, het Paterswoldse Meer en het Zuidlaardermeer.

Water

Veeteelt, vooral schapenteelt, stond in dienst van de landbouw. De mest van de schapen, die 's zomers op de heide liepen en 's winters gevoed werden met het hooi uit de beekdalen, werd vermengd met heideplaggen en gebruikt om de essen vruchtbaar te maken. Door deze vorm van bemesting kregen de essen hun karakteristieke bolle vorm. Door de uitvinding van de kunstmest, eind 19e eeuw, werd de schapenteelt minder belangrijk en konden grote delen van de 'overbodig' geworden heidevelden worden ontgonnen als landbouwgebied.

Beekdalen

Essen

Een ander deel van de heide werd bebost door het destijds opgerichte Staatsbosbeheer om in de toenemende houtbehoefte te voorzien en de overlast van het stuifzand te beperken. De groenlanden langs de beken worden tegenwoordig vooral als weideland gebruikt. De beken zijn bovendien op veel plaatsen rechtgetrokken. De essen zijn door ruilverkavelingen ook ingrijpend in aanzien veranderd.

Heide

Er zijn ook twee gebieden over die niet (volledig) ontgonnen zijn en waar het

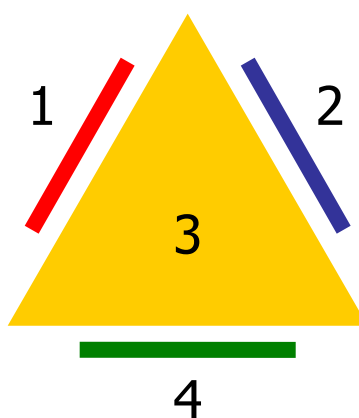

Hoogveen

oorspronkelijke hoogveen nog aanwezig is: het Bargerveen in het uiterste zuidoosten van Drenthe en het Fochteloërveen in het noordwesten op de grens met Friesland.

Omdat de riviertjes en beekjes doorgaans te smal waren om te bevaren, zijn ter verbetering van de bereikbaarheid en voor de afvoer van turf in de 19e eeuw veel kanalen aangelegd en natuurlijke waterlopen rechtgetrokken. Door de ontwikkeling van autowegen in de twintigste eeuw is verkeer en vervoer over het water steeds minder belangrijk geworden. Tegenwoordig worden de kanalen vooral gebruikt voor de pleziervaart en als viswater.

Figuur 3 Benuttingsregio's Drenthe

Weldadigheids- ontginningen Hondsrug Essen Beekdalen Laagveen Randveen

Drenthe is op basis van de landschapstypen en ontstaanswijze in te delen in verschillende deelgebieden. Aangezien de Hondsrug zich reeds profileert als toeristisch concept, is het verstandig hierbij aan te sluiten, ook in geografisch en visueel opzicht. Drenthe zou dan heel grofweg in te delen zijn naar in vier regio's:

1. Weldadigheids, landbouw en bosontginningen
2. Hondsrug
3. Essen en Beekdalen
4. Wegdorpen van het laag- en randveen

Alle vier de gebieden zijn te typeren aan de hand van de geomorfologie, cultuurhistorie, het landschap en de aanwezige natuur.

Geopark

Veenhuizen

De Hondsrug staat al vrij goed 'op de kaart' en wordt ontwikkeld als Geopark. Een Geopark is een gebied met bijzondere aardkundige kwaliteiten, gecombineerd met archeologische, cultuurhistorische en ecologische waarden. In een Geopark wordt dit erfgoed onder de aandacht gebracht van een breed publiek en ingezet voor een duurzame ontwikkeling in het gebied. Daarnaast is Veenhuizen ook een bekende cultuurhistorische trekpleister, maar vertelt de regio geen eenduidig verhaal om

toeristen te trekken. Het aanwezige erfgoed leent zich hier echter fantastisch voor. Het is aan te beleven Drenthe - in navolging van het Geopark - te promoten aan de hand van cultuurhistorische eenheden. Op die manier kan het Drents DNA gevisualiseerd worden in het landschap. De vier regio's die hierboven zijn genoemd, vormen daarvoor een mooi uitgangspunt.

2.1.3 COLLECTIE

In Drenthe zijn ongeveer veertig musea die het kunstbezit en erfgoed bewaren en tonen. In 2005 bleek dat de musea ruim 470.000 objecten beheren, waarvan éénderde rechtstreeks gerelateerd is aan de plaats, regio of provincie. De musea houden de Drentse cultuur en cultuurhistorie zichtbaar en beleefbaar. Daarnaast maken zij de provincie in toeristisch en daarmee ook in economisch opzicht aantrekkelijker. De bekendste musea zijn het Drents Museum, het Hunebedcentrum, De Buitenplaats, het Herinneringscentrum Kamp Westerbork en het Gevangenismuseum Veenhuizen. Het Drents Archief positioneert zich eveneens als collectief geheugen van de Drentse samenleving. Zij speelt in op maatschappelijke debatten door historische verhalen te (laten) vertellen en het verleden tastbaar te maken door actuele thema's te verbinden met hun historische wortels.

Hunebedden

Kamp Westerbork

Archief

In het beleidsdocument 'Schatkamers vol verhalen' stelt de Stichting Platform Drentse Musea zich twee concrete doelen. Ten eerste wil zij meer bezoekers trekken. Ten tweede wil zij een versterkte marketingpositie bewerkstelligen binnen de culturele en toeristische structuur van Drenthe. De Drentse musea moeten een prominente plek krijgen in de promotie van Drenthe. Hiertoe werken de musea, provincie en gemeenten samen in een Culturele Alliantie. Samenwerking tussen de Drentse musea zou overlap in collecties en tentoonstellingsbeleid moeten voorkomen (bijvoorbeeld Hunebedcentrum en Drents Museum: archeologie van de Trechterbekercultuur). Daarnaast kan door een gericht evenementen en tentoonstellingsbeleid bewerkstelligd worden dat er meer herhalingsbezoeken aan de provincie gaan plaatsvinden.

Uit bovenstaande blijkt dat de Drentse musea zich heel goed realiseren dat niet meer alleen gedacht kan worden aan de vier muren waarbinnen de wereld van het museum zich afspeelt. Het gaat steeds meer om het uitdragen van een verhaal dat zich buiten de muren afspeelt. Het museum krijgt steeds meer een rol in het erfgoedverhaal van een gebied. Naast de in musea getoonde objecten, bestaat de Drentse collectie namelijk ook uit objecten in de openlucht. Zo liggen de hunebedden her en der verspreid. In Borger, ook wel de archeologische hoofdstad van Nederland genoemd, bevindt zich het Nationaal Hunebedcentrum, naast het grootste hunebed van Nederland. Andere plekken waar de Drentse collectie zich toont zijn de oude esdorpen en bijvoorbeeld de vestingstad Coevorden, de oudste stad van Drenthe.

**Archeologische
hoofdstad**

Benuttingsanalyse Mooi Drenthe, januari 2011

2.1.4 VERHAALPERSONAGES

Vestingstad

Volksverhalen

Demonen

Er bestaan behoorlijk wat Drentse mythen en sagen. Deze volksverhalen hebben vaak een tragisch karakter en in die zin een hoog realiteitsgehalte, dat ze vaak lokaal zijn en over gekende personen vertellen, of aan memorabele gebeurtenissen uit het verleden gekoppeld zijn. Er zijn twee soorten verhalen. Ten eerste verhalen waarbij het gaat om botsingen tussen het natuurlijke en het bovennatuurlijke. De demonische figuren die erin een rol spelen zijn bijvoorbeeld de duivel, wederkerende doden en spookdieren, heksen en tovenaars, dwaallichten en witte wieven. Veel verhalen gaan over tekens van boven of tekens die herinneren aan een afschuwelijk misdrijf, vaak gerelateerd aan een bepaalde plek in het landschap. In het Steerenveen zou bijvoorbeeld een plek in de vorm van een kruis zijn, waar geen plant groeien kon; twee broers hadden elkaar daar in de riddertijd gedood.

Historische sagen

Naast deze demonische verhalen, zijn er ook uitgesproken *historische* sagen, die gaan over bijzondere gebeurtenissen zonder bovennatuurlijke motieven. Zo is er het verhaal over de reuzen/rovers Brammert en Ellert, die zouden gewoond hebben op de plaats die nu het Ellertsveld heet en met hun brute gedrag de omgeving en reizigers geteisterd hebben. Historische sagen hebben vaak een verklarend karakter. Zo werd tijdens de runderpest van 1700 werd het zieke vee van Zweeloo op een heuvel afgezonderd. Sindsdien heet deze, naar het 'gegelp' (gekerm) van de dieren de Gelpenberg. Een van de straten in Beilen heette Bisschopsgat, omdat Bernhard van Galen daar met zijn rijtuig in de drassige bodem was blijven steken. En een deuk in de deksteen van het hunebed in de Emmerdennen is veroorzaakt door Lodewijk Napoleon, die met zijn paard op het hunebed ging staan.

Een aantal bekende Drentse verhalen op een rij:

- Cilie de Nevelhekse (een Hoogeveense sage over de Drentse Romeo en Julia);
- 't Spinwiefien op de Ekelenberg (een Drents volksverhaal over een wijze oude vrouw);
- De dwaallichtjes (een Drentse legende over een pastoor die kinderzieltjes verlost);
- De juffer van Echten (over hoe het een man lukt zijn vrouw de baas te blijven);
- De reuzen Ellert en Brammert (een Drentse sage over twee rovende reuzen);
- Egbertien, de toveresse van Meppen (een sage uit Drenthe over een vrome christenvrouw);
- De voorspelling op oudejaarsavond (een Drents volksverhaal over een niet zo gunstig vooruitzicht);
- Olde Böppe (een Drents spookverhaal over een watergeest);
- De Duvelskoele (een Drentse sage over een wanhopige boer en de duivel);

- De juffer van de Blankenberg (een Drentse heidelegende over een bedrogen bruid);
- De haas die nooit geraakt werd (een Drents volksverhaal over een heks).

Omdat veel van deze verhalen gelieerd zijn aan het landschap, vormen zij mooie ankerpunten en een prachtige basis om toeristische belevingen op vorm te geven. Naast de personen die deze verhalen bevolken, zijn er nog andere personages die zichtbaar en onzichtbaar in het landschap aanwezig zijn, zoals het meisje van Yde, de prinses van Drouwen, Johannes van den Bosch, Berend Botje en Bartje Bartels.

2.1.5 SAMENHANG

Er is nog geen samenhang binnen activiteiten op het gebied van erfgoed. In de ene gemeente wordt bijvoorbeeld een evenement georganiseerd en in het andere gebied wordt een fietstocht uitgezet om de cultuurhistorie te kunnen beleven. Er zijn verschillende brochures, informatiepanelen en boekjes. De acties komen grotendeels ad hoc tot stand; de bezoeker ziet op die manier door de bomen het bos niet meer. Het gevolg is dat de activiteiten vaak lokaal blijven, omdat niet bij elkaar wordt aangehaakt. Er is behoefte aan een samenhangend verhaal dat het erfgoed van de provincie als geheel verkoopt en waarbij initiatieven elkaar versterken. Op die manier krijgt Drenthe een duidelijk gezicht en weten bezoekers de weg te vinden. Niet alleen de bezoeker, ook de eigen bevolking wordt zich op die manier meer bewust van de Drentse geschiedenis. Samenhang vormt hierbij het sleutelwoord.

Uit de bovenstaande inventarisatie van het erfgoed blijkt dat de verschillende landschapselementen, collecties en verhalen met elkaar samenhangen. De verhalen tekenen zich op verschillende plekken in het landschap af, vertegenwoordigd door verschillende objecten die nog in het omringende landschap te zien zijn. Wanneer al deze aspecten bij elkaar worden gevoegd, dan komt het verhaal daadwerkelijk tot leven voor bewoners en bezoekers. Eén van de uitdagingen voor de toekomst is met behulp van een overkoepelend thema het erfgoed van Drenthe beleefbaar te maken.

In die zin is het Drents erfgoed te vergelijken met een zak Engelse drop: allemaal verschillende kleuren en smaken, maar alle dropjes vallen onder zelfde noemer en samen vormen ze 'Engelse drop'. Aangezien er in verschillende provinciale beleidsstukken reeds voorzetten zijn gedaan om toeristische erfgoedthema's te ontwikkelen, worden deze hieronder besproken. Het is de bedoeling met de benuttingsanalyse zoveel mogelijk aan te sluiten bij reeds geformuleerde doelen en ontwikkelde concepten.

2.2 PROVINCIALE VISIE

Wanneer het erfgoed in kaart is gebracht, is het van belang te achterhalen wat de regio Drenthe ermee wil en kan. Het Drentse erfgoed wordt reeds door diverse partijen ontsloten. Zo zijn er verschillende visies en beleidsstukken die het erfgoed behandelen. Ze worden hieronder kort toegelicht.

Beleidsadvies aardkundige waarden

Het aardkundige landschap in Drenthe is benoemd als een van de kernkwaliteiten in het Drentse omgevingsbeleid. Daarnaast zijn twee aardkundige monumenten aangewezen: het Drouwenerzand (een actief stuifzandgebied op de Hondsrug) en de Havelterberg. Het beleidsadvies van de stuurgroep aardkundige waarden Drenthe (2009) luidt: aardkundige waarden die bijdragen aan de Drentse identiteit behouden en zoveel mogelijk herstellen. Op basis van de ontstaanswijze van het Drentse landschap zijn zes hoofdlandschappen te onderscheiden:

1. Drents plateau
2. Hondsrug
3. Hunzedal en (voormalig) hoogveen gebied
4. Stuwwallengebied
5. Noordelijk laagveengebied
6. Zuidelijk laagveengebied

Binnen deze aardkundige landschappen zijn kenmerkende aardkundige eenheden te onderscheiden, zoals stuwwallen, dekzandruggen, essen en beekdalen. Figuur 4 toont de aardkundige hoofdlandschappen in Drenthe.

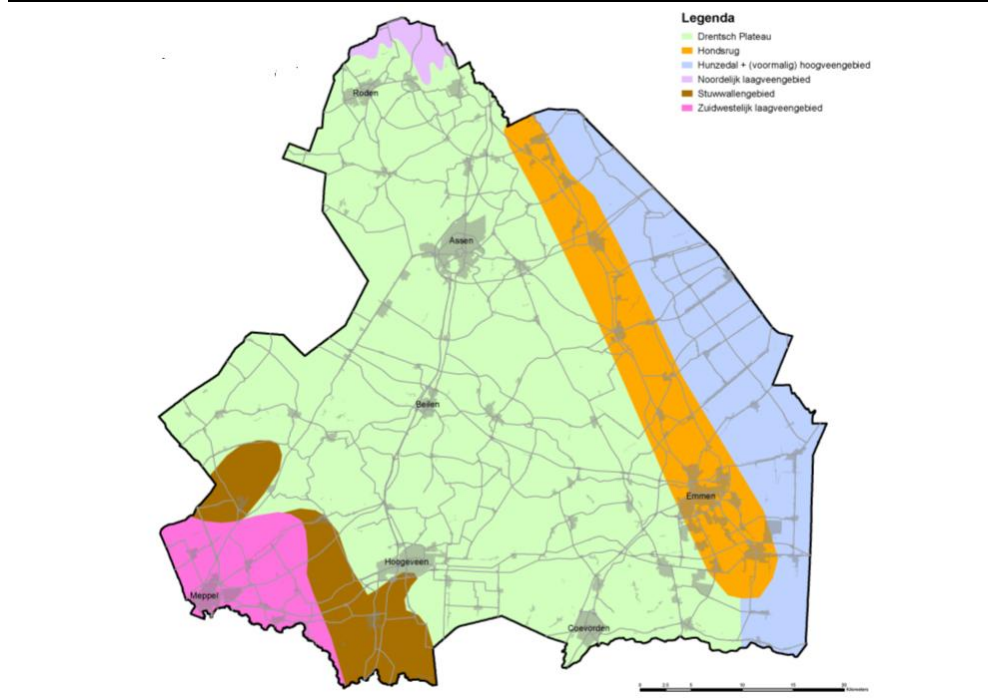
Cultuurhistorisch Kompas van Drenthe

Op de cultuurhistorische waardenkaart van Drenthe staan de cultuurhistorisch waardevolste gebieden van Drenthe aangegeven met daarbij een visie hoe met de waarden in die gebieden om te gaan: respecteren, versterken of ontwikkelen. Voor het ontwikkelen van de cultuurhistorische hoofdstructuur is Drenthe in 10 gebieden verdeeld. Deze deelgebieden zijn begrensd op basis van gemeenschappelijke landschappelijke kenmerken en de meest ruimtelijk dominante tijdsperiode in de geschiedenis van Drenthe (figuur 5).

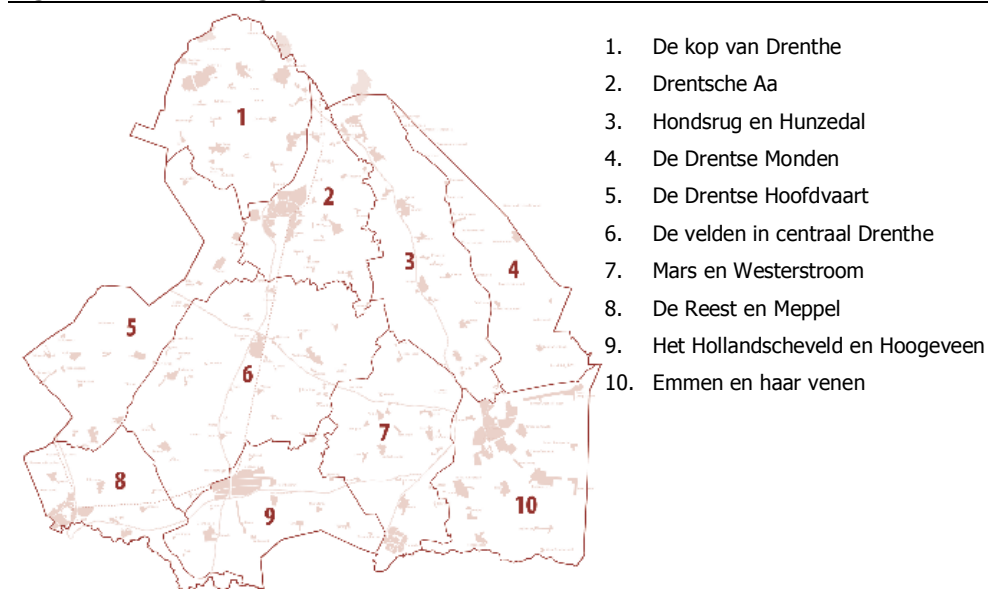

Benuttingsanalyse Mooi Drenthe, januari 2011

Figuur 4 Aardkundige hoofdlandschappen Drenthe

Figuur 5 Deelgebieden cultuurhistorische hoofdstructuur Drenthe

Naast de verdeling in deelgebieden, zijn in het Cultuurhistorisch Kompas zes thema's geïdentificeerd (figuur 6). Vanzelfsprekend worden deze gebieden en thema's meegenomen in deze benuttingsanalyse.

Figuur 6 Cultuurhistorische thema's naar periode

Thema	Object
Graven in het verleden	Hunebedden
Akkers in zicht	Celtic fields
Alles voor de mest	Esdorpen
Brandstof voor transformatie	Veen-ontginningen
Werkscheppen uit woeste grond	Maakbare maatschappij
Nieuwe blik op Drenthe	Planning en recreatie

Selectie Provinciaal Archeologie belang (PAB)

Tot de landelijk erkende Drentse archeologische fenomenen, de zogenaamde Picardt-iconen, behoren:

- hunebedden,
- grafheuvels,
- offerveentjes,
- celtic fields en
- de oude prehistorische infrastructuur.

Naast de selectie van deze waarden is een kaart met daarop de archeologische waarden van provinciaal belang vervaardigd. Deze elementen zullen moeten terugkomen in het Drentse DNA; ze zijn kenmerkend voor de regio (figuur 7).

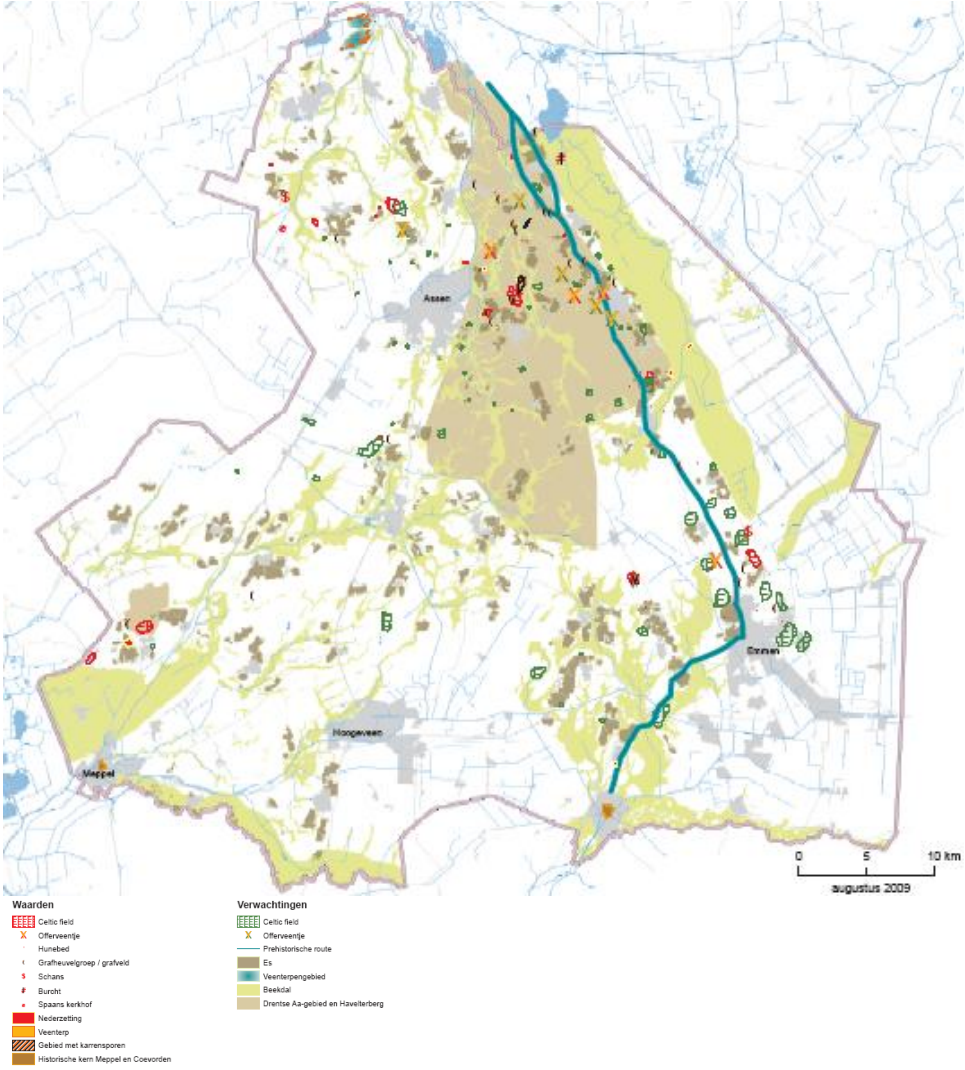
Bidbook Archeolandschap Drenthe

In het Bidbook Archeolandschap Drenthe worden reeds twee verhaallijnen gepresenteerd die moeten fungeren als kapstok om toeristische initiatieven aan op te hangen. Dit zijn 'Poorten naar een ongekende wereld' en 'Grenzen van leven en dood'. Deze concepten zijn goed doordacht en hier moet vanzelfsprekend bij worden aangesloten. Echter, deze concepten zijn ontworpen voor de provincie als geheel. Zodoende zullen we ze in deze benuttingsanalyse toespitsen naar gebied en doelgroep.

Benuttingsanalyse Mooi Drenthe, januari 2011

Figuur 7 Kaart Provinciaal belang archeologie

Geopark de Hondsrug

Voor de oostelijke regio van Drenthe is reeds een toeristisch concept opgesteld. Het betreft Geopark de Hondsrug. De Hondsrug loopt van Emmen/Coevorden naar Groningen. De naam Hondsrug is bij veel mensen bekend, maar mist inhoud. Daarom heeft een aantal partijen het idee opgepakt om het 'merk' Hondsrug te laden met bijzondere verhalen uit enerzijds de 'barre tijden' van de IJstijden en anderzijds 5500 jaar menselijke geschiedenis en dit gezamenlijk om te zetten naar toeristische producten.

In het project komen twee invalshoeken samen, te weten de geologische basis (waarbij het gaat om het verhaal van de ontstaanswijze van de Hondsrug in de één na laatste IJstijd) en de cultuurhistorie (het Hondsrugspoor). Zo ontstaat een

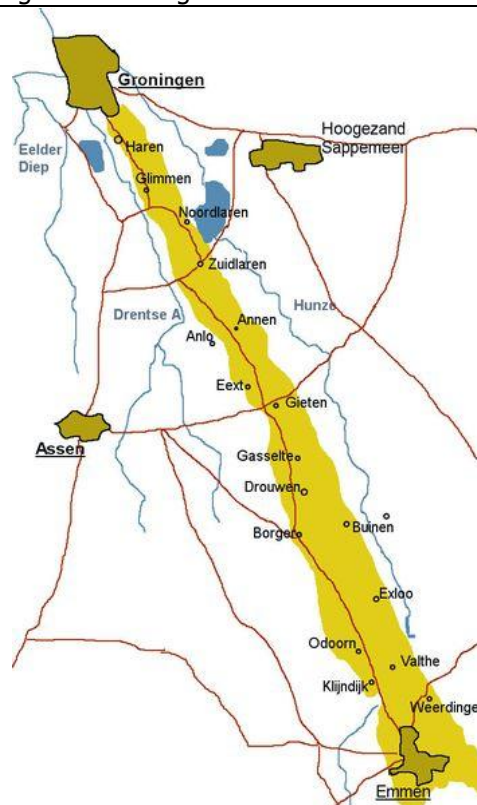
Benuttingsanalyse Mooi Drenthe, januari 2011

geologische en cultuurtoeristische hoofdstructuur met een multi-thematische inhoud. Voorbeelden van thema's zijn:

- in het spoor van de IJstijden
- in het spoor van geloof en ongeloof
- in het spoor van misdaad en straf
- in het spoor van de schrijvers
- in het spoor van mysteries
- In het spoor van volkscultuur, etc

Aan deze infrastructuur wordt een netwerk van zogenaamde 'ankerpunten' toegevoegd. Ieder thema krijgt een eigen ankerpunt van waaruit productontwikkeling en routestructuren worden ontwikkeld. Het zijn daarnaast locaties waar de consument informatie kan vinden waarmee hij/zij op pad kan gaan en de Hondsrug kan ontdekken.

Figuur 8 Ligging de Hondsrug

Het projectplan lezend, ontstaat het beeld dat het overkoepelende thema de geologie en cultuurhistorie van de Hondsrug is. Een echt tot de verbeelding sprekend concept is er niet. Het gevaar bestaat dat de voorgestelde verhaallijnen en thema's toch erg los van elkaar blijven staan.

Verhaal van de Kop van Drenthe

Voor het deelgebied de Kop van Drenthe is door het Kenniscentrum Recreatie en Dieben en Meyer-communicatie uitgezocht welke belevenissen bij het verhaal van de Kop van Drenthe passen (figuur 9). Aangezien het verhaal samen met recreatie-horeca- en cultuurondernemers en overheden in het gebied is gemaakt, moet hier zeker aansluiting bij worden gezocht; dit is wat leeft in de regio.

Figuur 9 Positionering Kop van Drenthe

titel	thema	uitwerking
Stedelijk genieten en bereikbare rust	Uitzwerven vanuit de stad	- verblijven in de tuin van de stad - streekproducten
Vanzelfsprekende natuur	Rond zwerven van plek naar plek	- zwerv/trektochten - safari
Verrassende variatie	Landlopen	- toen-en-nu-arrangementen
Voel je welkom en ontmoet	Dwalen door heden en verleden	- themaroutes
	Ontsnappen zonder te verdwalen	- verwenarrangementen

2.3 MACROTRENDS

De verschillende beleidsvisies lijken allen al in te spelen op belangrijke lange termijn trends in onze maatschappij. Zo zijn op dit moment de voortschrijdende vergrijzing en ontgroening, de snelle technologische ontwikkelingen op het gebied van informatievoorziening, de toenemende (dreigende) schaarste van hulpbronnen en de aandacht voor klimaat en milieu belangrijke onderwerpen. Daarnaast speelt sinds eind 2008 de invloed van de kredietcrisis een grote rol in de ontwikkelingen binnen de maatschappij. Een laag consumentenvertrouwen, werkloosheid en onzekerheid over de toekomst vertalen zich in uitstel en aanpassing van uitgaven, ook op het gebied van vrije tijd. Verwacht mag echter worden dat na herstel van de economie deze laatste effecten weer zullen verdwijnen. Sinds het einde van 2009 lijkt een voorzichtig herstel van de economie zich te hebben ingezet. Voor 2010 en 2011 wordt weer een lichte groei van de economie verwacht. Het consumentenvertrouwen blijft hier nog wat bij achter.

Onder invloed van de lange termijn trends verandert het werkveld voor vrije tijd. Een steeds kleinere groep werknemers moet de landelijke arbeidsproductiviteit op peil houden. Dit bij een toenemende wereldwijde concurrentie. De druk op de groep werkenden neemt hierdoor toe. Globalisatie, informatisering en congestie dragen daarnaast bij aan een gevoel van stress. De behoefte aan ontspanning en het zo goed mogelijk benutten van de schaarse vrije tijd is hierdoor toegenomen. Sinds 2009 uit zich dat in toenemend gebruik van de term 'mindfulness', leven met aandacht in het hier en nu, als tegenhanger van onze jachtige maatschappij.

De jeugd groeit op in een andere maatschappij. Zij omarmt de informatisering en de snelle technologische ontwikkeling, waardoor zij in aard als doelgroep wezenlijk verschilt van de jeugd van enkele decennia terug. Anderzijds wordt de babyboomgeneratie ouder en vormt zij een nieuwe grote groep actieve ondernemende ouderen met tijd, geld en behoefte aan ervaringen en ontspanning. Tenslotte is de levensverwachting toegenomen zodat ook een steeds grotere groep 70-plussers ontstaat die openstaat voor vrijetijdsbeleving, maar daarbij vaak behoefte heeft aan een ander niveau van comfort en gedeeltelijk zelfs verzorging.

De hier omschreven veranderingen bieden kansen voor die partijen die de behoeftes van de nieuwe doelgroepen weten te vertalen in de juiste producten. Wanneer we de maatschappelijke trends vertalen naar toeristische en culturele sector, ontstaat het volgende beeld:

- Er is een grotere belangstelling voor beleving, vermaak, verhaal.
- Mensen gaan meer op vakantie in eigen land.
- Er is groeiende vraag naar maatwerk en diversiteit. Dit betekent een andere manier van presenteren en een andere manier van marketing. Niet meer standaard producten leveren maar uitsplitsingen maken naar verschillende doelgroepen.
- Men koestert de eigen identiteit.
- Er is sprake van een erfgoedbreed speelveld. Er kan niet meer alleen gedacht worden aan een informatiecentrum voor specifieke objecten. Het gaat steeds meer om het uitdragen van een verhaal dat zich in een gebied afspeelt.
- Er komt een steeds grotere concurrentiepositie ten opzicht van vrije tijd. Het cultureel erfgoed moet concurreren voor een 'dagje uit' met meubelboulevards, winkelcentra, sportevenementen, festivals enz.
- Er moet meer in 'events' gedacht worden. Een expositie staat niet meer op zichzelf maar moet gekoppeld worden aan een breed scala van activiteiten. Dit omdat het publiek dit verwacht.
- De toename van sociale media zorgt ervoor dat exposities en activiteiten anders gepromoot zullen moeten worden. Sociale media zijn niet meer weg te denken, te denken valt aan Hyves, LinkedIn, YouTube, Flickr, Facebook en dergelijke.

Belangrijke sleutelwoorden zijn dus: maatwerk, persoonlijk, authenticiteit, duurzaamheid, kwaliteit en nieuwe media. Vooral identiteit en kwaliteit komen terug in de beleidsvisie zoals die in de vorige paragraaf beschreven zijn. Het spreekt voor zich dat de benuttinganalyse hier eveneens bij aansluit.

Benuttinganalyse Mooi Drenthe, januari 2011

2.4 CONCLUSIE

Bovenstaande laat zien dat het erfgoedkapitaal van Drenthe groot is, evenals de ambities. Het aanwezige erfgoed vormt het DNA van Drenthe. Belangrijke thema's zijn de ontstaanswijze van het landschap, de turfwinning, de oude prehistorische infrastructuur, de akkerbouw in verschillende periodes, en de verschillende stads- en dorpsvormen, de maatschappij van weldadigheid en veenkoloniën, de strijd om het land (overleven), maar ook de strijd tussen verschillende groepen, denk aan de Slag bij Ane en de Tweede Wereld oorlog.

Deze thema's hebben een directe relatie met het landschap, al is deze niet altijd even zichtbaar. Op basis van geomorfologie, cultuurhistorie, het landschap en de aanwezige natuur is Drenthe grofweg in te delen in vier verschillende deelgebieden:

1. Weldadigheidsontginningen
2. Hondsrug
3. Essen en Beekdalen
4. Wegdorpen van het laag- en randveen

De verbeelding moet echter een handje worden geholpen om het DNA van deze gebieden zichtbaar te maken en in de juiste producten te vertalen. Daartoe kunnen concepten worden ingezet. Deze concepten moeten direct aan het landschap of relictten in het landschap gelieerd zijn. Wanneer de vier genoemde cultuurhistorische gebiedseenheden zich profileren met een bepaald concept kan een nieuwe impuls worden gegeven aan het 'uitnutten' van de historie van Drenthe. Het Drents DNA kan dan worden uitgewerkt in gebiedsstrategieën en toeristische producten die hierbij passen.

Kansen liggen met name in het zichtbaar maken van verhaallijnen. De uitdaging ligt erin om bezoekers van Drenthe het erfgoed te laten beleven zonder het ze op te leggen. Zo kan bijvoorbeeld een wandelroute worden uitgewerkt aan de hand van het concept landlopen, waarbij wordt gerefereerd aan het verleden (wat is een landloper en hoe kwam zo iemand in Veenhuizen terecht en waarom?). Tegelijkertijd wijzen de toeristische trends erop dat bezoekers graag activiteiten combineren. Een idee zou zijn om het bestaande wandelroute-netwerk te koppelen aan een nieuw netwerk van kanalen en turfvaarten.

De verschillende gebiedseenheden lenen zich voor verschillende strategieën. Drenthe heeft niet meer van hetzelfde nodig, maar moet zich profileren met haar diversiteit. Over de verschillende benuttingsmogelijkheden die in de verschillende cultuurhistorische gebiedseenheden liggen, gaat het volgende hoofdstuk.

3 Benutten

3.1 DOELGROEPEN

Om de kansen die het erfgoed biedt, te benutten en een strategie te kunnen bepalen, is inzicht vereist in de segmenten en doelgroepen die in de bevolking kunnen worden onderscheiden. Hieronder wordt eerst kort het gebruik van doelgroepsegmentatie uitgelegd, voor wordt ingegaan op de doelgroepen waar Drenthe op zou moeten inzetten om haar potentieel te gelde te maken.

3.1.1 SEGMENTATIE

Het benutten van de kansen van het erfgoed, vanuit de vraag van consumenten, naar een herkenbare en samenhangende gebiedsidentiteit, komt alleen tot zijn recht wanneer de gewenste doelgroep op een passende manier wordt aangesproken. De gebruikers (dag- en verblijfstoeristen) van het gebied onderscheiden zich in karakter, leefstijl en levensopvatting. Daarom stemmen wij het advies met betrekking tot de toeristische uitnutting van het Drents erfgoed ook zeer sterk af op de gebruiker.

De verschillende segmenten in de bevolking zijn het best te bereiken door hen op een speciaal op hen afgestemde manier aan te spreken. Met andere woorden, verschillende methoden van verbeelding, infrastructurele of architectonische inpassing sluiten anders aan bij verschillende doelgroepen. Het is van belang de doelgroepen te kennen en de instrumenten zó in te zetten dat ze bij de belevingswereld van de doelgroep aansluiten.

Wij maken hierbij gebruik van de segmentatiemethode van Motivaction². Dit model groepeerde mensen naar hun levensinstelling en hun normen en waarden in het dagelijks leven. The Missing link heeft het model bewerkt naar houdingen van de doelgroep ten opzichte van erfgoed. Ten behoeve van de analyse maken wij onderscheid tussen dagtoerisme en verblijfstoerisme. De profielschetsen kunnen uitsluitel geven over de (leeftijds)groepen die de regio aantrekt, wat hun

² www.motivaction.nl

kenmerken zijn en op welke manier en in welke intensiteit zij de regio bezoeken. De 'toeristische uitnutting' van het erfgoed dient hierop afgesteld te worden.

3.1.2 TOERISTISCH PROFIEL³

Het profiel van de Nederlandse vrijetijdsconsument is de laatste jaren behoorlijk veranderd. De economische situatie, de groeiende behoefte aan luxe en de aandacht voor klimaat en milieu hebben een belangrijk stempel gedrukt op de consumentenvraag. Ook van groot belang voor de sector is de vergrijzing. De komende jaren zullen er meer en meer senioren bijkomen met relatief veel tijd en geld. Deze senioren hechten veel waarde aan hun vrije tijd en vrijetijdsbesteding en vormen daarmee een interessante doelgroep voor de vele aanbieders van vrijetijdsactiviteiten in Nederland.

Specifiek voor culturele activiteiten biedt deze vergrijzing een extra kans: de groep 55-plussers vormt de belangrijkste doelgroep van deze activiteiten. Culturele activiteiten kenmerken zich daarnaast door een hoge reisbereidheid. Dit is enerzijds gunstig voor culturele aanbieders in Drenthe, maar anderzijds betekent een hoge reisbereidheid ook meer concurrentie. Een museum in Groningen kan daarmee makkelijk concurrent zijn van een museum in Assen. De gemiddelde bestedingen tijdens culturele activiteiten zijn echter relatief laag. Voor vrijetijdsaanbieders ligt daarom de uitdaging om de consument voldoende mogelijkheden te bieden om geld uit te geven. Door interessante combinaties van aanbod te maken kan de verblijfsduur van de consument verlengd worden en kunnen extra bestedingen aangetrokken worden.

De markt voor verblijfsrecreatie heeft het afgelopen jaar een toename in het aantal binnenlandse vakanties laten zien ten koste van het aantal Nederlanders dat naar het buitenland op vakantie gaat. Ook de bestedingen zijn in 2009 gestegen. De stijging ligt in Drenthe echter fors boven het landelijk gemiddelde. Dit heeft mogelijk te maken met een stijging in de gemiddelde vakantieperiode in Drenthe, tegen een landelijke daling. De vakantieverblijf op een park is verreweg het meest populair. Deze laatste staan echter wel onder druk. Het is belangrijk dat voldoende ingespeeld wordt op de groeiende wensen en eisen van de consument ten aanzien van luxe en kwaliteit.

Op welke bezoekersprofielen moet Drenthe dan richten? De hierboven beschreven trends laten zien dat Drenthe er verstandig aan doet om met haar belevingsconcepten vooral ouderen aan te spreken, omdat die bewonersgroep groeit. Daarbij moet het imago van de provincie wel worden opgepoetst. Recreanten zijn tegenwoordig op zoek naar iets extra's dat ze in hun dagelijkse

³ Opgesteld door Leisure Result, december 2010

leefomgeving niet vinden. Het koppelen van de lokale identiteit van de regio aan het aanwezige erfgoed moet zodoende een belangrijke doelstelling zijn.

3.1.3 DE TRADITIONELE EN MODERNE BURGERIJ

De doelgroep die Drenthe nu vooral aantrekt, laat zich omschrijven als de 'traditionele burgerij'. Dit milieu omvat 2,3 miljoen Nederlanders (meer vrouwen dan mannen) die over het algemeen een laag tot middelbaar opleidingsniveau hebben. Ook het inkomensniveau is rond modaal. Ouderen zijn relatief sterk vertegenwoordigd in deze groep. De groep mensen van 50 tot 80 jaar is hier groter dan gemiddeld. Gezien het feit dat 55-plussers de belangrijkste doelgroep vormen voor erfgoedgerelateerde bezoeken, zal Drenthe zich ook zeker op deze groep moeten blijven richten.

Mensen uit dit sociale milieu hechten veel waarde aan respect, harmonie, plichtsgetrouwheid, rechtvaardigheid, (financiële) zekerheid en het instandhouden van vertrouwde gebruiken en gewoontes die men veelal van huis uit heeft meegekregen. Het dagelijks leven verloopt ordelijk en volgens een vast stramen. De vrije tijd wordt veelal in familie-/gezinsverband doorgebracht. Het gezins- en familieleven is dan ook zeer belangrijk. Mensen uit dit milieu laten zich omschrijven als een impulsieve en passieve consument die in de eerste plaats streeft naar een onbezorgd, plezierig en comfortabel leven.

Echter, de groep 'moderne burgerij' mag zeker niet verwaarloosd worden in de profilering van het Drents erfgoed. Het gaat hier om een groep mensen die gekenmerkt kan worden door de waarden 'bezitten' en 'verwennen'. We hebben het dan over mensen die het evenwicht zoeken tussen traditie en moderne waarden als consumeren en genieten. Deze maatschappelijke bovenlaag wil alle ruimte geven aan technologische ontwikkeling, maar is ook op zoek naar sociale en culturele authenticiteit. Dit is de bovenlaag van de bevolking, die de regio nu nog te weinig aantrekt. Deze mensen zijn geen pioniers in de beleveniseconomie, maar zeker wel vooruitstrevender dan de 'traditionele burgerij'. Het gaat om mensen die rust en eigenheid zoeken, maar ook genoeg voorzieningen voor hun eventuele kinderen.

Door naast de 'traditionele burgerij' ook de 'moderne burgerij' aan te spreken kan Drenthe haar potentieel nog beter benutten dan nu het geval is. Het milieu van de 'moderne burgerij' omvat 2,8 miljoen Nederlanders (evenveel mannen als vrouwen) die meestal een lagere of middelbare (beroeps)opleiding hebben genoten. Werkenden in dit milieu zijn vaak van middelbaar niveau zonder speciale vakopleiding. In dit milieu komen zowel lage als hoge inkomensniveaus voor. Ook de leeftijd is gespreid.

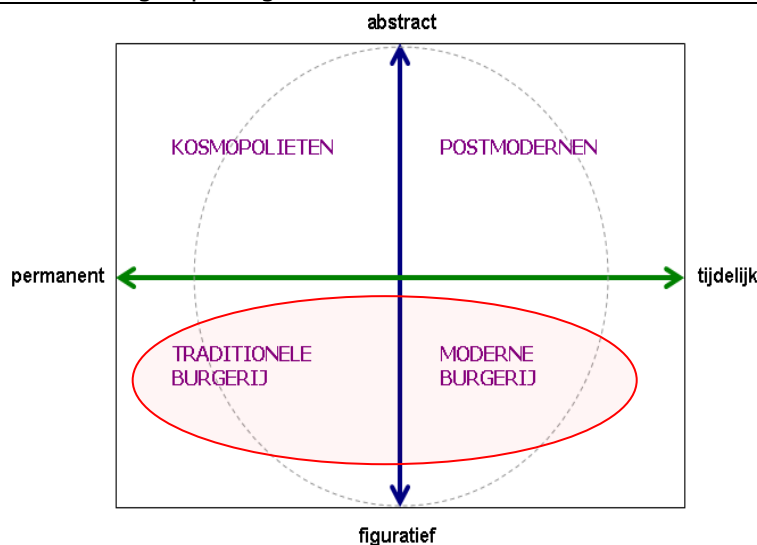

Benuttingsanalyse Mooi Drenthe, januari 2011

3.1.4 ERFGOEDPRESENTATIE

Voor de traditionele en moderne burgerij geldt dat de presentatie van het Drents erfgoed figuratief moet zijn, waarbij de onderwerpen duidelijk herkenbaar zijn en letterlijk weergeven. Abstracte landschapskunst spreekt deze groep mensen bijvoorbeeld niet aan. Figuur 10 toont dat de groepen beiden aan de onderkant van het spectrum zitten.

Figuur 10 Doelgroepensegmentatie

Echter, wat betreft de duur van de presentatie, loopt de voorkeur van de doelgroepen uiteen. Het is daarom verstandig in te zetten op permanent te bezoeken plekken, maar ook tijdelijke evenementen. Evenementen zijn eveneens van belang om herhalingsbezoek te stimuleren. Er is dan namelijk steeds iets nieuws te beleven. Er zijn genoeg verschillende verhalen te vertellen, zoals de inventarisatie van het erfgoed in hoofdstuk 2 duidelijk liet zien. Daarnaast kan een verhaal op verschillende manieren verteld worden, vanuit verschillende invalshoeken belicht worden. Alsof de bezoeker in het boek over Drenthe steeds een hoofdstuk verder komt. Wanneer het boek is toegeschreven naar de juiste doelgroep en ook de delen 1, 2 en 3 blijven boeien, benut Drenthe haar economisch potentieel optimaal.

3.2 ECONOMISCH POTENTIEEL

Om goed zicht te krijgen op de betekenis van het erfgoed voor de Drentse economie, wordt in deze paragraaf gekeken naar bestedingen tijdens de bezoeken die aan Drenthe worden gebracht en de indirecte economische spin off die hiermee gegenereerd wordt. Inzicht in deze omvang is van belang als ondersteuning bij de

gedachtevorming rond ontwikkeling, behoud en beheer van erfgoed. Het gaat vaak immers niet alleen om het erfgoed an sich, maar ook om de rol die het speelt in de lokale en regionale economie.

We maken een onderscheid tussen de economische potentie vanuit de eigen inwoners (dagrecreatie) en de verblijfstoerist.

3.2.1 MARKTOMVANG EIGEN INWONERS

Aan de hand van cijfers van het CBS (2010) zijn de inwonersaantallen van Drenthe als provincie achterhaald. Figuur 11 toont de aantallen opgesplitst naar leeftijdsgroep. Er is hierbij gekozen voor een indeling in groepen van 10 jaar om zo een zo volledig mogelijk beeld te geven van de bevolkingsopbouw.

Figuur 11 Inwoners van Drenthe per leeftijdscategorie

	Aantal inwoners Drenthe per leeftijdscategorie op 01-01-2010		Verdeling landelijk
	<i>Absolute aantallen</i>	<i>Percentage van het totaal</i>	<i>Percentage van het totaal</i>
Jonger dan 10 jaar	56.593	11,53%	11,63%
10-20 jaar	59.748	12,17%	12,07%
20-30 jaar	45.797	9,33%	12,14%
30-40 jaar	57.821	11,78%	13,16%
40-50 jaar	76.839	15,65%	15,60%
50-60 jaar	71.551	14,57%	13,64%
60-70 jaar	61.768	12,58%	11,14%
70-80 jaar	38.454	7,83%	6,72%
80-90 jaar	19.350	3,94%	3,38%
90 jaar of ouder	3.060	0,62%	0,53%
Totaal alle leeftijden	490.981	100,00%	100,00%

Bron: CBS (2010)

In de leeftijdsgroepen tot 40 jaar scoort Drenthe onder het landelijk gemiddelde. In de oudere leeftijdsgroepen is het aandeel hoger. Drenthe vergrijst zodoende sneller dan de rest van Nederland.

Voor de berekening van het economische potentieel van de culturele erfgoedsector zijn de volgende activiteiten bekeken:

- Bezoek aan een museum;
- Bezoek aan een monument/ bezienswaardigheid;
- Bezoek aan archeologische of oudheidkundige objecten.

Hierbij is de gemiddelde frequentie berekend waarop de genoemde activiteiten ondernomen worden. De frequentie wordt vervolgens vermenigvuldigd met het aantal Drentenaren om zo de omvang van de vraag naar de genoemde activiteiten in Drenthe te bepalen. Deze marktomvang kan vervolgens worden vertaald naar het economisch potentieel, waarbij onderscheid gemaakt wordt tussen directe en indirecte bestedingen (vervoer).

De resultaten (figuur 12) geven aan dat er een aanzienlijk economisch potentieel is voor culturele activiteiten in Drenthe. De verdeling van de leeftijdsgroepen in Drenthe ten opzichte van het landelijk gemiddelde geeft aan dat er relatief meer 50-plussers wonen in Drenthe. Aangezien deze groep de belangrijkste doelgroep is voor culturele activiteiten is de verwachting dat het economisch potentieel in Drenthe nog hoger zal liggen. De reisbereidheid voor de genoemde activiteiten is echter groot, wat maakt dat er een bepaalde mate van concurrentie verwacht kan worden van de aangrenzende provincies. Voor Drenthe ligt daarom de uitdaging om zoveel mogelijk van het potentieel onder de eigen inwoners in de provincie te houden.

Figuur 12 Totaal economisch potentieel per activiteit

	Totaal economisch potentieel (excl. vervoer)	Vervoer
Museum	€ 4.169.408,-	€ 1.205.456,-
Monument/ bezienswaardigheid	€ 1.847.903,-	€ 835.599,-
Archeologische of oudheidkundige objecten	€ 257.472,-	€ 164.381,-
Totaal culturele activiteiten	€ 6.301.783,-	€ 2.205.436,-

Bron: CVTO, CBS, bewerking door Leisure Result

3.2.2 MARKTOMVANG VERBLIJFSTOERISTEN

Naast de eigen inwoners vormen ook de verblijfstoeristen in Drenthe een belangrijk bron van inkomsten. In 2009 zijn er 1,697 miljoen binnenlandse vakanties ondernomen in Drenthe. Door de participatiegraad voor culturele activiteiten tijdens deze vakanties te vermenigvuldigen met het aantal vakanties wordt de marktomvang per activiteit bepaald. De marktomvang wordt vervolgens vermenigvuldigd met de gemiddelde bestedingen tijdens de activiteiten voor het economisch potentieel van het verblijfstoerisme (figuur 13).

Figuur 13 Economisch potentieel verblijfstoerisme

	Totaal economisch potentieel (excl. vervoer)	Vervoer
Museum	€ 1.637.605,-	€ 473.463,-
Monument/ bezienswaardigheid	€ 1.884.688,-	€ 852.233,-
Archeologische of oudheidkundige objecten	€ 1.334.860,-	€ 852.233,-
Totaal culturele activiteiten	€ 4.857.153,-	€ 2.177.929,-

Bron: CVO, CVTO, bewerking door Leisure Result

De bovenstaande resultaten geven aan dat ook het economisch potentieel uit verblijfstoeristen aanzienlijk is. In deze cijfers is alleen het potentieel vanuit binnenlandse vakantiegangers meegenomen. In werkelijkheid zal het potentieel dan ook nog hoger liggen, als ook de buitenlandse toeristen meegerekend worden. Ook hier geldt, net als bij de eigen inwoners, dat het wel van belang is dat er voldoende bestedingsdoelen zijn om het potentieel zoveel mogelijk te kunnen verzilveren.

3.3 ERFGOEDCONCEPTEN

Uit bovenstaande blijkt dat het economisch potentieel uit de eigen inwoners groter is dan dat van de verblijfstoeristen. Dit is belangrijk voor de vermarkting van het erfgoed. De eigen inwoners vormen immers een belangrijke doelgroep waar soms te snel overheen gekeken wordt. Het economisch potentieel (exclusief vervoer) van de Drentenaren is € 6.301.783,- en dat van de verblijfstoeristen bedraagt €4.857.153,-. Wanneer het Drents erfgoed op de juiste manier ontsloten en gepresenteerd wordt, levert dit een totaal economisch potentieel van €11.158.936,-.

Om dit potentieel te verzilveren moet Drenthe inzetten op de versterking van het cultuurtoerisme en de identiteit van de regio. Doel is het cultureel erfgoed in te zetten om meer bezoekers naar Drenthe te trekken en zorg te dragen voor een uitdagende en kwalitatief hoogstaande leefomgeving. Wanneer erfgoed wordt ingezet bij het behalen van meer algemene beleidsdoelen als economische vitaliteit en een prettige leefomgeving, krijgt het een specifieke rol. Op die manier is duidelijk op welke manier het erfgoed kan worden benut. Daartoe is het noodzakelijk het verhaal van Drenthe in sterke erfgoedconcepten neer te zetten.

Het verhaal van Drenthe heeft zich gedurende vele jaren ontwikkeld en zal zich blijven ontwikkelen. Vergeten verhalen worden weer naar boven gehaald, maar er moet ook steeds iets nieuws aan worden toegevoegd, om te blijven boeien. Het verhaal moet mensen emotioneel raken.

Het DNA van Drenthe moet dan ook niet gezien worden als een dogmatische en statische beschrijving van het aanwezige erfgoed. Het gaat juist om een sterk en verleidelijk verhaal in de hoofden en harten van mensen. Het is een cocktail van interessante elementen die blijven boeien, die gevoelens en emoties prikkelen.

In de huidige samenleving, waarin sprake is van een overvloed informatie en waar ondernemers schreeuwen om de aandacht van de bezoeker, is het steeds moeilijker om de aandacht van de bezoeker daadwerkelijk te krijgen. Binnen vele toeristische productcategorieën is er sprake van een moordende concurrentie. Door zich te richten op de kern, kan Drenthe zich van andere provincies die bezoekers willen trekken en vasthouden, onderscheiden.

Op basis van de bovenstaande analyse, waarbij erfgoed, visie en doelgroepen met elkaar worden geconfronteerd, zijn zodoende een tiental concepten ontwikkeld. Deze concepten geven aan hoe bezoekers naar het Drentse erfgoed kunnen kijken. Het is de **kijkwijzer** voor Drenthe. De kijkwijzer moet worden gezien als een begeleidend middel bij een bezoek aan Drenthe. Lopend door een deelgebied kunnen mensen dan activiteiten uitzoeken binnen een bepaald thema. Zo zal een thema over Ridders en Rovers gezinnen met kinderen aanspreken. Niet alleen kan de vestingstad Coevorden worden bezocht, maar ook kan de Slag bij Ane beleefd worden door bijvoorbeeld een spannende riddertocht. Daarna Middeleeuws eten in een echte herberg. De verschillende activiteiten binnen dit thema kunnen dan met een passend symbool worden aangegeven. Zo doorkuisen bezoekers het landschap aan de hand van een thema.

De kijkwijzer concepten moeten aan de volgende eisen voldoen:

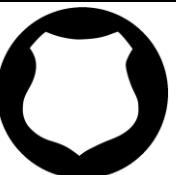
- Het concept vertelt iets over de Drentse geschiedenis en past bij het karakter van het Drents erfgoed;
- Het concept verwijst direct aan (deel)gebieden in het landschap;
- Het concept sluit aan bij de bestaande visie op erfgoed en toerisme en bij bestaande initiatieven zoals het Geopark;
- Het concept moet aansprekend zijn voor de traditionele en moderne burgerij, wat inhoudt dat ze letterlijk genomen kunnen worden en niet te vaag zijn.

Verder is erop gelet dat verschillende periodes en gebieden aan bod komen, de concepten kunnen worden gekoppeld aan bestaande monumenten en overige zichtbare elementen in het landschap. En dat er naar de concepten gekeken kan worden door de ogen van bepaalde geschiedkundige personen. Figuur 14 geeft de kijkwijzer weer.

Benuttingsanalyse Mooi Drenthe, januari 2011

Figuur 14 De Drentse Kijkwijzer

	Concept	Thema's	Collectie	Landschap	Personages
	Wezen en Weldoenders	<ul style="list-style-type: none"> - armoede - rijkdom - trots - afkomst 	<ul style="list-style-type: none"> - Veenhuizen 	<ul style="list-style-type: none"> - Veenhuizen 	<ul style="list-style-type: none"> - Personages boek Pauperparadijs - Johannes van den Bosch
	Maagden en Monsters	<ul style="list-style-type: none"> - dood en leven - tegenstellingen - volksverhalen - (Germaans)geloof 	<ul style="list-style-type: none"> - Drents museum - Hunebed centrum - openluchtmuseum 	<ul style="list-style-type: none"> - hunebedden - grafheuvels - kerken, kloosters - bos 	<ul style="list-style-type: none"> - meisje van Yde - Hoofdman v. Drouwen - prinses v. Zweeloo - witte wieven
	Vrienden en Vijanden	<ul style="list-style-type: none"> - hurtig heritage - goed en fout - Tweede wereldoorlog - helden 	<ul style="list-style-type: none"> - Westerbork - Assener Stellingen - Nieuwlande (dorp) - huis van bewaring 	<ul style="list-style-type: none"> - kamp Westerbork - bunkers - tankgrachten - loopgraven stelsel 	<ul style="list-style-type: none"> - Burgemeester van Meppel -Johannes Post
	Stekers en Schippers	<ul style="list-style-type: none"> - ontwerpen - ontginning - transport - bruine goud (turf) 	<ul style="list-style-type: none"> - Veenpark - Bargerveen - veenlijken Drents museum 	<ul style="list-style-type: none"> - Hoogeveensche Vaart - Meppelderdiep - veenterpen - staatsbossen 	<ul style="list-style-type: none"> - Berlage - turfschipper Lieuwe de Harder
	Boeren en Buitenlui	<ul style="list-style-type: none"> - dagelijks leven - landbouw - streekproducten - burgerij 	<ul style="list-style-type: none"> - Drents Plateau - openluchtmuseum - Bebinghehoes - Museum boerderijen 	<ul style="list-style-type: none"> - esdorpen - celticfields - akkers - brinken - Orvelte 	<ul style="list-style-type: none"> Bartje Bartels Anne de Vries
	Dwalers en Dolers	<ul style="list-style-type: none"> - avontuur - zoektocht - onbekende wegen - reisverhalen 	<ul style="list-style-type: none"> - radio sterrenwacht - Boomkroonpad - kerkepaden 	<ul style="list-style-type: none"> - prehistorische A1 - zwerfkeien - hunebedden - muntschatten 	<ul style="list-style-type: none"> - Berend Botje - de drie podagrissen.
	Ridders en Rovers	<ul style="list-style-type: none"> - veiligheid - verdediging - bouwen 	<ul style="list-style-type: none"> - stedelijk museum Coevorden 	<ul style="list-style-type: none"> - vestingen - Kasteel Coevorden - Arsenaal Coevorden 	<ul style="list-style-type: none"> - Bommen Berend - Bisschop Munster

Vervolg Figuur 14 De Drentse Kijkwijzer

	Concept	Thema's	Collectie	Landschap	Personages
	Vrouwen en Vrijbuiters	<ul style="list-style-type: none"> - gelijkheid - vrouwen - ontwikkeling - feminisme 	<ul style="list-style-type: none"> - boek: zelfstandige vrouwen in Meppel en Coevorden 1600-1800 	<ul style="list-style-type: none"> - De Punt - Ane 	<ul style="list-style-type: none"> - film Antonia - vrouwelijke soldaten (Ane) - eerste vrouwelijke terrorist Noor
	Muiters en Moordenaars	<ul style="list-style-type: none"> - slag bij Ane - gevaar - paarden - slag om Germanica 	<ul style="list-style-type: none"> - monument bij Ane - veendeposities 	<ul style="list-style-type: none"> - moeras - celtic fields 	<ul style="list-style-type: none"> - burggraaf van Coevorden - soldaat
	Reizigers en Rustzoekers	<ul style="list-style-type: none"> - recreatie - toerisme - identiteit - individualisme 	<ul style="list-style-type: none"> - campings en hotels - recreatiegebieden - bungalows 	<ul style="list-style-type: none"> - wandelpaden - fietspaden 	<ul style="list-style-type: none"> - avatars

Het volgende hoofdstuk vertaalt het Drents DNA naar een bruikbare strategie om de erfgoedconcepten in te zetten.

Benuttingsanalyse Mooi Drenthe, januari 2011

4 Borgen

4.1 DRENTS DNA: BORGEN VAN IDENTITEIT

Uit de voorgaande analyse bleek dat het wenselijk is om het Drents DNA direct te koppelen aan gebiedseenheden. In hoofdstuk 2 werd reeds duidelijk dat bezoekers niet langer een specifiek museum bezoeken, maar een verhaal willen beleven en juist erg gericht zijn op regio's: mensen gaan een dagje naar de Veluwe of de Hondsrug en combineren daar allerlei activiteiten. Met deze wetenschap in het achterhoofd zijn deelgebieden aan het Drentse DNA gekoppeld. De cultuurhistorische gebiedseenheden die in de voorgaande hoofdstukken zijn genoemd vormden het uitgangspunt voor de deelgebieden.

Het Geopark is hierbij als gegeven eenheid gehanteerd. Hier staan natuurbeleving en archeologische, alsmede aardkundige monumenten centraal. In westelijk Drenthe manifesteert het DNA zich als 'de maakbare tuin'. Het ontginningsverhaal, de turfkanalen en de maatschappij van weldadigheid liggen hier aan te oppervlak. In het zuidelijk deel vinden we 'de verdedigingshof', waar het erfgoed over oorlog, strijd, vrienden en vijanden een centrale rol speelt. Vestingstad Coevorden, Kamp Westerbork en het verhaal over de slag bij Ane vallen hieronder. Op deze manier ontstaat een driehoek, waarbij het middel wordt aangeduid als 'het boerenveld'. Het boerenveld vertelt het verhaal van de esdorpen en celtic fields, gemeenschapszin en het eenvoudige boerenleven (figuur 15).

De namen van de vier gebiedseenheden zijn zo gekozen dat ze verwijzen de aanwezige landschapsstructuur, maar ook de meest kenmerkende historische verhaallijn terplekke. De titels die aan de gebieden zijn meegegeven, tonen ook de samenhang:

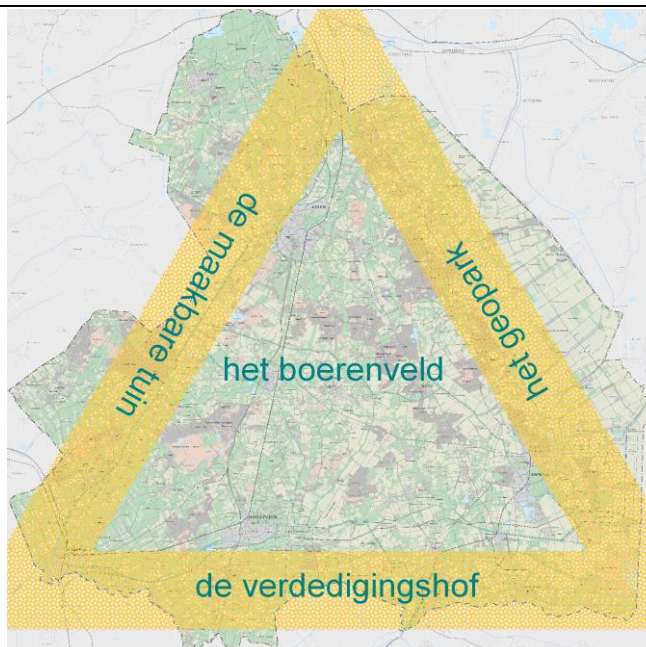
- Het Geopark
- De Maakbare Tuin
- De Verdedigingshof
- Het Boerenveld

Door de kijkwijzer in de gebieden in te zetten, worden herhalingsbezoeken gestimuleerd. Bezoekers kunnen het gebied immers verschillende keren aandoen aan de hand van steeds een ander thema. De kijkwijzerthema's passen vaak bij de

kernwaarden van één bepaald gebied, maar hoeven niet zo strikt gehanteerd te worden. Juist door verschillende thema's te laten terugkomen in de gebieden, ontstaat samenhang.

Figuur 15 Gebiedseenheden

4.2 DEELGEBIEDEN

Niet alleen de geografische voorstelling is van belang, maar ook het schaalniveau. De concepten kunnen worden doorgezet over de provinciegrens. Tevens kan aansluiting gezocht worden bij bestaande initiatieven uit aangrenzende provincies.

Verder moet het Drents DNA duurzaam zijn. Het verhaal dat de deelgebieden vertellen moet flexibel kunnen worden ingezet, zodat het blijft aansluiten bij de tijdsgeschiedenis. Deze duurzaamheid wordt bereikt door de gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde van het DNA te bepalen. Zodoende is voor de vier geografische erfgoedconcepten gekeken welke boodschap zij uitdragen, hoe zij terug te vinden zijn in het landschap en hoe zij verbonden kunnen worden met de huidige maatschappij.

Figuur 16 geeft een samenvatting van de vier deelgebieden. Deze worden verderop uitgewerkt door een beschrijving te geven en een voorbeeld project te noemen. Voor alle gebieden geldt dat de visualisaties, activiteiten en projecten moeten aansluiten bij de doelgroep. Dat betekent dat het cultuurhistorisch verhaal vrij letterlijk verteld moet worden en flexibel in te zetten is.

Verder raden wij voor alle vier de deelgebieden aan om oude gebouwen en monumenten zoveel mogelijk een hedendaagse functie geven. Hiermee brengt de regio haar historie naar het heden. De tijd staat niet stil! Bezoekers en bewoners zijn op zoek naar de sfeer die historie toe kan voegen aan de beleving van het heden. Denk daarbij vooral ook aan een horeca+ concept, bijvoorbeeld een historische theetuin of een hotel in monumentaal pand dat zich profileert met kunst van lokale kunstenaars. Ook met betrekking tot evenementen zijn er veel dingen te bedenken die het verhaal van de regio kunnen overbrengen, bijvoorbeeld een 'hunewed-strijd'. Dit soort projecten kan in een volgend stadium worden uitgewerkt naar het gemeentelijk niveau. De profilering moet immers tot uiting komen in gemeentelijke projecten die de strategie ondersteunen. Hieronder volgt een beschrijving van de deelgebieden.

Figuur 16 De deelgebieden uitgewerkt naar aspecten van duurzaamheid

	Het Geopark	De Maakbare Tuin	De Verdedigingshof	Het Boerenveld
kijkwijzer				
gebruikswaarde (hoe als concept inzetten)	het onzichtbare landschap	het geplande landschap	het strijdbare landschap	het verbonden landschap
belevingswaarde (hoe te zien in de omgeving)	<ul style="list-style-type: none"> - aardkunde - archeologie - reliëf 	<ul style="list-style-type: none"> - kanalen / wegen - maatsch. v. weldadigheid - veenkoloniën - veenpark 	<ul style="list-style-type: none"> - vestingsteden - loopgraven - tankgrachten - kamp westerbork - slag bij ane 	<ul style="list-style-type: none"> - esdorpen - celticfields - openluchtmuseum - terpen - brinken
toekomstwaarde (hoe te verbinden met nu)	ruimtelijke kwaliteit natuurbeleving duurzaamheid	probleemwijken krimp life-politics	ruimtelijke binding sociale netwerken	identiteit regionalisering individualisering
	GPS wandelroutes archo-caching tjidsvensters kijkgaten	herbestemming augmented reality	social media structuren zichtbaar	streekproducten retro-cursussen

4.2.1 HET GEOPARK

Het Geopark is omschreven als een gebied met bijzondere aardkundige waarden, gecombineerd met archeologisch, cultuurhistorische en ecologische waarden. Doel is om aardkundige waarden onder de aandacht gebracht van een breed publiek te brengen: geotoerisme.

Het gebied kenmerkt zich doordat het hoog en droog in het landschap ligt in een rechte streep die van Emmen naar Groningen loopt. Het is gevormd in de IJstijd. Het is een heuvelachtig gebied met veel bos, een rijke cultuurhistorie en mooie dorpen gelegen in een coulissenlandschap. Dit alles is ontsloten via veel fietspaden, wandelpaden, ruiterroutes en andere infrastructuur. Vanwege deze kenmerken komen er sinds jaar en dag veel toeristen naar het gebied. Het is daarmee een van de oudste toeristische gebieden van Drenthe en zelfs van Nederland.

Er wordt ingezet op cultuurhistorisch en geologisch geïnteresseerde mensen. Het gebied is specifiek voor mensen die graag actief bezig zijn in de natuur: wandelen en fietsen. Echter, niet op de ouderwetse manier, maar gebruikmakend van nieuwe technieken. Het Geopark wil zich profileren door middel van cross-mediale middelen. Nieuwe internettoepassingen en mediamiddelen als GPS toepassingen voor de mobiele telefoon en PDA en de combinatie mobiele telefoon / PDA met internettoepassingen moeten het gebied voor de bezoeker gaan ontsluiten. De aanwezige archeologische en geologische waarden zijn voor een groot deel onzichtbaar. Juist nieuwe technieken lenen zich heel goed om deze waarden beleefbaar te maken.

De concepten 'maagden en monsters' en 'dwalers en dolers' passen goed bij dit gebied. Het aanwezige bos versterkt de mystieke kant van het gebied. Ook de vele volksverhalen rondom hunebedden en grafheuvels passen goed bij het concept maagden en monsters. Er vallen veel spannende avonturen te beleven in dit landschap. De landlopers en spoorzoekers komen zodoende ook goed aan hun trekken. De prehistorische A1 kan worden bewandeld, evenals het boomkroonpad. Bezoekers leren navigeren bij Radio sterrenwacht en leren over Berend Botje die 'nooit weerom kwam'. Het Geopark is geen 'gepolijst' gebied. Het draait er meer om avontuur en ook een beetje afzien.

Het Geopark: het onzichtbare landschap

Kernwaarden: activiteit, natuur

Sfeer: ongepolijst, spannend

Middelen: cartografie, crossmediale technieken

Benuttingsanalyse Mooi Drenthe, januari 2011

Voorbeeldproject 1 Archeocaching

Het Geopark wil zich profileren met GPS wandelroutes. Hierbij sluit de door The Missing Link ontwikkelde techniek ArcheoCaching© heel goed aan. Het principe is gebaseerd op het populaire Geocaching. Je gaat naar de website van ArcheoCaching om een speurtocht met coördinaten te downloaden. Via GPS loop je vervolgens van punt naar punt en beantwoord daarbij vragen. Aan het eind van de tocht vind je een (archeo)cache, een kist met historische schatten die andere mensen daar achter gelaten hebben. De schatten uit de (archeo)cache moeten het verhaal van Drenthe vertellen. Op de site kun je vervolgens reacties achter laten. Hierbij zou eveneens een lijn van producten moeten worden ontwikkeld die de het deelgebied verbeelden. Met als concept 'make it your own', een voorwerp wat een ieder naar eigen inzicht kan 'pimpen'. Denk aan een oude plattegrond die nog ingekleurd moet worden, een 3D-puzzel van een hunebed die in elkaar gezet moet worden, etc. Zo gaat men letterlijk aan de slag met het verleden van Drenthe. Mensen plaatsen hun eigen voorwerp in de cache en halen dat van een ander eruit. Op de site wisselen ze ervaringen uit.

4.2.2 DE MAAKBARE TUIN

De Maakbare Tuin laat mensen nadenken over de maakbaarheid van het landschap en de maatschappij. Het gebied behelst de Maatschappij van Weldadigheid en de veenkoloniën. Thema is de transformatie van een landschap en de rol die de mens daarin speelt. Zo hielp de Maatschappij van Weldadigheid armoedige gezinnen uit de grote steden om een eigen bestaan op te bouwen als boer. Veenhuizen was een strafkolonie waar landlopers en bedelaars werden opgesloten en aan het werk gezet. Maar ook kolonisten konden hier terecht komen, bijvoorbeeld als straf voor drankmisbruik, ontucht, verkwisting, brutaliteit of desertie. Is het nu gewenst om bepaalde groepen mensen te concentreren op een plek of niet? En wat is het effect op de ruimtelijke ordening? Dit soort vragen is in geen geval ouderwets en speelt in bepaalde opzichten nog steeds (denk aan probleemwijken en segregatie).

Het gebied kenmerkt zich door planning, rechte lijnen en menselijk ingrijpen. Ook de relictten van de turfwinning spelen er een belangrijke rol. De verschillende kanalen en vaarten, maar ook de veenterpen zijn goed zichtbaar in het landschap. Dit maakt het landschap voorspelbaar, in de goede zin van het woord. Het is een landschap waarover nagedacht is, wat in cultuur is gebracht.

Het feit dat de turfvaarten en kanalen door bootjes kunnen worden doorkruist, maakt dat het landschap op een zeer karakteristieke manier te beleven valt. De tegenstellingen in het landschap staan bij de beleving ervan centraal: water en land, maar ook arm en rijk.

Benuttingsanalyse Mooi Drenthe, januari 2011

De Maakbare Tuin: het geplande landschap

Kernwaarden: water, in cultuur gebracht land

Sfeer: doelmatig, nuchter

Middelen: beelden, montages, doorzichten

Voorbeeldproject 2 Tijdsvensters en kijkgaten

Op verschillende plekken in het landschap kunnen tijdsvensters worden neergezet. Dit zijn een soort billboard waar je doorheen kijkt en het landschap ziet zoals het vroeger was. Bezoekers hebben zo het zicht op het huidige landschap en tegelijkertijd op het verleden. Kijkgaten in de grond wekken dezelfde beleving op, waarbij mensen een kijkje nemen onder de grond en dan bijvoorbeeld scherven zien liggen of andere archeologische voorwerpen.

Figuur 17 Tijdsvensters en kijkgaten

Voorbeeldproject 3 Virtuele wereld

De moderne burgerij, een doelgroep die Drenthe nog niet aanspreekt, maar wel zou moeten willen aantrekken, is zeer gecharmeerd van technologische ontwikkelingen en maakt gebruik van de nieuwste gadgets op dit gebied. Het is zodoende een goed idee om de opkomst van internet op de mobiele telefoon in te zetten als instrument.

De Maakbare Tuin laat mensen nadenken over de maakbaarheid van het landschap en de maatschappij. Dat kan uiteenlopen van het lezen van het levensverhaal van een turfstecker, het bezoeken van het gevangenis museum Veenhuizen, tot het landschap letterlijk voor je ogen zien veranderen door technieken als augmented reality-applicatie. Hierbij integreert het internet 'live' met de fysieke omgeving via een mobiele telefoon. Stel je voor dat je je mobiel op een kanaal richt en daar ineens een turfschuit ziet varen.

Figuur 18 Fotomontage turfvaart

Bron: Ben Steffen

Er bestaan zelfs al virtuele musea die je kunt bezoeken in de virtuele wereld. Ook kun je virtuele boodschappen achterlaten in deze virtuele ruimte voor andere bezoekers. Stel je voor dat je een kanalen-route vaart en via je telefoon boodschappen van anderen kunt zien over een leuke uitspanning of activiteit die aan land te doen is.

4.2.3 DE VERDEDIGINGSHOF

De verdedigingshof vertelt een verhaal over strijd. De Middeleeuwen en Tweede Wereld oorlog hebben het landschap gevormd tot wat het nu is. Relicten in het landschap zijn loopgraven, bunkers, Kamp Westerbork, het vliegveld te Havelte en de Frieslandriegel, de verdedigingslinie dwars door Drenthe. Het dorpje Ane even ten zuiden van Coevorden, vertelt over de veldslag tussen bisschop Otto II van Lippe en de kastelein van Coevorden en de Drenten in 1227. Het kasteel van Coevorden vertelt over de Middeleeuwen. Dit soort buitenplaatsen, vaak gelegen op strategische plekken, werden bewoond door de edelen van Drenthe. De edellieden zorgden voor stevige behuizingen die veelal werden voorzien van omgrachtingen, bossen, parken en landerijen.

Bezoekers van De Verdedigingshof wanen zich in een andere wereld. De wereld van strijd, die aan de ene kant een romantisch beeld toont van ridders en kastelen, maar ook de serieuze kant van de gevolgen van de Tweede wereld Oorlog toont. Met behulp van de kijkwijzer kan op verschillende wijzen naar het landschap worden gekeken.

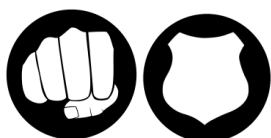
Een mooi referentiebeeld voor de romantische kant vormt de Elf Fantasy Fair in kasteel Haarzuilens). Bezoekers verkleden zich als orc, tovenaar, draak, ridder, vampier, elf, eenhoorn, gothic lolita, manga stripheld of een combinatie daarvan. Te midden van de natuur van het kasteelpark, dompelen de fantasy liefhebbers zich onder in een aangenaam bad van middeleeuwse muziek, dans, lezingen, theatervoorstellingen en optochten.

Benuttingsanalyse Mooi Drenthe, januari 2011

The Missing Link

Het meer recente oorlogsverleden is verre van romantisch en laat zich op een heel andere manier beleven. Mensen beleven de Tweede Wereldoorlog aan de hand van educatieve wandelroutes, verbeelding van waargebeurde verhalen en virtuele herinneringen. Belangrijk hierbij is dat de geschiedenis persoonlijk wordt gemaakt.

De Verdedigingshof: het strijdbare landschap

Kernwaarden: linies, verdediging

Sfeer: emotioneel, heftig

Middelen: spelenderwijs kennisgenererend (theater, kinderactiviteiten, etc)

Voorbeeldproject 4 'Mobiele' informatie

Tevens zou de bezoeker van 'de verdedigingshof' die in vestingstad Coevorden rondloopt, de gelegenheid moeten hebben om via QR-codes informatie over cultuurhistorische elementen op te vragen via zijn telefoon. Wie die code 'leest' met zijn mobiele telefoon, krijgt op zijn scherm een website pagina te zien, waarop het cultuurhistorisch verhaal te lezen en te zien valt. Het aardige is nu dat bezoekers zonder gids het verhaal van Drenthe kunnen beleven.

Figuur 19 De werking van QR codes

De personages die voorgesteld zijn bij de erfgoedconcepten zouden als avatars kunnen dienen. Deze persoon kom je dan overal tegen bij een bezoek aan de regio. Eerst tijdens het boeken van het verblijf op internet, zoals winkelketens wel poppetje op hun site hebben die je vragen kunt stellen. Stel je voor dat je op de site wordt verwelkomd door het meisje van Yde! Vervolgens popt zij op wanneer je op je mobiel de QR-code van een hunebed leest. In het nabijgelegen café nuttig je warme chocolademelk uit een 'trechterbeker'. En zo gaat het maar door.

4.2.4 HET BOERENVELD

Het boerenveld is het landschap van de esdorpen en beekdalen. Karakteristiek voor dit landschap is de concentratie van historische boerderijen in de dorpen op de overgangen van beekdalen naar hogere gronden. Het ontginningsverleden, met het harde werken, de woeste kant van Drenthe en de hiërarchische relatie tussen landheer en boeren en arbeiders speelt hier een belangrijke rol. De verbondenheid met het land maar ook met familie en burens toont een eenvoudige samenleving in harmonie met omgeving, hoewel tegelijkertijd verwickeld in een 'struggle for life'.

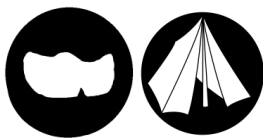
Lopend door het landschap moet de bezoeker het boerenleven kunnen zien, voelen en proeven. Het landschap mag statisch lijken, maar is dat juist niet. Er zijn verschillende perioden bekend waarin de dorpen opgeschoven naar een andere plek. Daarnaast werd hier hard gewerkt en was er veel bedrijvigheid. Mensen ontmoetten elkaar op de brink (open plek in het dorp), waar ook evenementen zoals kermissen en jaarmarkten werden gehouden. De ontmoetingsfunctie werd versterkt door ambachtslieden zoals smid en timmerman en door winkeliers die rond de brink woonden. Omdat doorgaande wegen elkaar op de brink kruisten, zijn daar meestal één of meerdere cafés.

Het beeld dat bij het landschap hoort, is dat van het arme Drenthe. Dit beeld wordt versterkt door het populaire boek van Anne de Vries, Bartje, waarin het geromantiseerde verhaal van een keutergezin wordt geschilderd. Drenthe en armoede lijken twee onafscheidelijke begrippen. Verantwoordelijk daarvoor is het heersende historische beeld van hulpbehoevende veenarbeiders en armoedige kleine keuters op de zandgronden. Dat beeld klopt slechts zeer gedeeltelijk met de historische werkelijkheid. Weliswaar zijn er periodes in de Drentse geschiedenis aan te wijzen waarin er sprake is geweest van relatieve armoede, maar studies wijzen uit dat grote armoede niet de regel is geweest.

In Het Boerenveld worden alle zintuigen van de bezoeker aangesproken om zich in een andere tijd te wanen. Niet om zich te laven aan pracht en praal van edellieden of zich in de romantiek van de kasteelheer onder te dompelen, maar juist om het 'normale' leven in de Middeleeuwen te beleven. Het landschap relativeert en geeft rust en misschien zelfs berusting. Hier passen recreatieve producten die inzetten op wellness en rust en alle concepten die 'verbondenheid' in de ruimste zin van het woord als uitgangspunt hebben. Verbondenheid met jezelf, de medemens, het landschap, ect.

Benuttingsanalyse Mooi Drenthe, januari 2011

Het Boerenveld: het verbonden landschap

Kernwaarden: kleinschaligheid, verbondenheid

Sfeer: rustig, niets hoeft

Middelen: tijdelijke producten

Voorbeeldproject 5 Reizende expositie

Een reizende expositie is een leuk voorbeeldproject voor 'het boerenveld'. Denk hierbij aan een expositie over het dagelijks boerenleven in een omgebouwde keet die midden op een dorpsplein staat. Echt persoonlijk wordt het wanneer dorpsbewoners daarbij uitgenodigd worden om hun eigen erfgoed of herinneringen in de vorm van foto's en gebruiksvoorwerpen ter plekke tentoon te stellen, door een lege vitrinekast op te nemen in de expositie.

Figuur 20 Reizende expositie (ontwerp van de keet)

Bron: DeRode 3D

Benuttingsanalyse Mooi Drenthe, januari 2011

The Missing Link

4.3 AANBEVELINGEN

Het is van belang dat er een goede balans is tussen de economische en de maatschappelijke rol van erfgoed. Hier zal bij toekomstige inrichting van de gebieden rekening mee gehouden moeten worden. Alleen de aanwezigheid van erfgoed is anno 2011 niet meer voldoende. Het gaat juist om de combinatie met andere functies die passen bij het hedendaags consumentengedrag. Deze combinatie maakt het erfgoed aantrekkelijk en maakt dat bezoekers sneller geneigd zijn een bezoek te brengen en daarmee bestedingen in het gebied te doen.

Hier worden een aantal concrete aanbevelingen voor het vervolgproces gegeven. Er ligt nu immers een benuttingsanalyse voor Drenthe als geheel – een kader voor het vermarkten van het Drents erfgoed en het op de kaart zetten van het Drents DNA. Hiermee zijn we er echter nog niet.

Om de waardering en daarmee het behoud van erfgoed in het Drentse landschap mogelijk te maken worden onderstaand een aantal concrete aanbevelingen beschreven:

1. DNA waarmee per deelregio een profiel opgesteld kan worden (samen met de stakeholders);
2. Een checklist en handreiking die gebruikt kan worden bij inrichtingsvraagstukken, zodat de benutting van erfgoed ook bij ruimtelijke vraagstukken onderwerp van gesprek blijft;
3. Samenwerking tussen stakeholders: vanuit een breed gedragen visie gezamenlijk optrekken bij inrichtingsontwikkelingen.
4. Ondernemers, non-profitorganisaties en overheden verhalen-workshops laten bijwonen om te leren werken met de basisverhalen en aanvullende verhalen die rond erfgoed op te stellen zijn. Deze verhalen kunnen door elk van de deelnemers gebruikt worden op websites en eigen informatiemateriaal;
5. Een cursus Cultureel Ondernemerschap waarin kleinere musea leren hoe ze in tijden van bezuinigingen juist door actieve productontwikkeling extra inkomsten kunnen genereren;
6. Gebiedslogo's en de 'kijkwijzer van Drenthe' (symbolen bij erfgoedconcepten) inzetten. Hierdoor ontstaat eenduidigheid in informatievoorziening.
7. Per streek of regio goede handvaten ontwikkelen waaraan toekomstige inrichtingsvoorstellen getoetst kunnen worden. Denk hierbij aan combinaties tussen erfgoed, recreatieve infrastructuur en bijvoorbeeld horeca.

Benuttingsanalyse Mooi Drenthe, januari 2011

COLOFON

Opdrachtgever:	Atelier Mooi Drenthe
Contactpersoon opdrachtgever:	Els van der Laan
Contactpersoon The Missing Link:	Thessa Fonds
Auteur:	Thessa Fonds
Autorisatie:	Jolanda Bos
Datum:	januari 2011
TML Project:	TML189

Sleutelwoorden: benutting, Drenthe, cultuurhistorie, doelgroepen

Benuttingsanalyse Mooi Drenthe, januari 2011